

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta Filozofická
Ústav hospodářských a sociálních dějin

**Sadařský spolek lounský v letech 1885-1948
jako příklad rozvoje české občanské společnosti**

Plantation Guild in Louny (1885-1948)
as an example of development of the czech civil class

Obsah

1. ÚVOD	2
2. HISTORIE MĚSTA 1848-1945	
2.1 Počátky volené samosprávy 1848-1881	4
2.2 Budování moderního města 1881-1914.....	9
2.3 Louny za velké války 1914-1918.....	16
2.4 Idylický život za první republiky 1918-1938	18
2.5 Konec prosperity a hrůzy války 1938-1945.....	21
3. SADAŘSKÝ SPOLEK LOUNY	
3.1 Vznik spolku	26
3.2 Činnost spolku.....	28
3.3 Petr Pavel Hilbert	38
3.3.1 Hilbertův příchod do Loun	38
3.3.2 Hilbertova politická kariéra.....	39
3.3.3 Hilbert a spolkový život v Lounech	43
4. ZÁVĚR	45
5. PRAMENY A LITERATURA	47
6. RESUMÉ, ABSTRACT	48

1. ÚVOD

Jsou historické události, které ovlivnily vývoj celého lidstva. Byly o nich napsány stovky knih. Do života obyčejného člověka ale některé z nich vůbec nevstoupily. Jsou ovšem činy, o kterých dnes mnoho lidí neví. Zůstaly jaksi v ústraní, zapomenuty. Ovlivnily životy prostých jedinců jen v určitém regionu a v určité době. Přesto se jejich plody zachovaly po mnoho generací, až do dnešní doby.

Přesně takovým činem bylo působení Sadařského spolku lounského. Stromy lounských městských parků, které byly spolkem vysázeny, nám skýtají potěšení dodnes. Obyvatelé města o historii jejich vzniku vůbec nic neví, přestože pod jejich korunami tráví nejedno nedělní odpoledne od raného dětství až po vetché stáří. Ve všech dostupných publikacích o historii města existuje doposud pouze zmínka o založení spolku, ale popis jeho činnosti chybí.

Sadařský spolek jsem si vybral právě proto, že toto téma ještě nebylo lounskými regionálními historiky zpracováno. Z letmého pohledu se může jevit tento spolek jako naprosto nezajímavý, s velmi ostře ohraničenou činností. Určitě nebyl velikým tahounem národnostního boje jako jiné spolky, například Sokol. Dalo by se ale říci, že oproti Sokolu, či jiným buditelským spolkům, jejichž ideály a odkaz se v dnešní době v Lounech těžko hledají, odkaz Sadařského spolku přetrval půldruhé století v podobě městských parků a osázených ulic, které jsou k dispozici občanům města i v 21. století. Proto se na následujících stránkách pokusím podat analýzu jeho činnosti, především pak lokalit, které tento spolek osázel. Zároveň s tím bych rád odhalil finanční zajištění spolku, neboť hlavním úkolem této organizace byl výkup pozemků, nákup dřevin a jejich osázení. To vyžadovalo určitě nemalý obnos.

To nejzajímavější na Sadařském spolku ale nebyla podle mého názoru jeho činnost, nýbrž lidé kteří ho založili a řídili. Pokud se totiž podíváme na seznam lounských politických špiček v osmdesátých letech, zjistíme že málokterý z nich nebyl členem Sadařského spolku. Dalo by se říci, že Sadařský spolek byl vlastně organizací lounských politických elit. Otázkou však je, co se v souvislosti se spolkovým členstvím změnilo po vzniku samostatného československého státu, neboť politické špičky města přestali mít zájem o členství ve spolku a naopak stávající členové přestali mít politický vliv na radnici.

Proto jsem se rozhodl věnovat část své práce historii města Loun, která přímo či nepřímou ovlivňovala fungování spolku, a ve které jsem se zaměřil podrobněji na politické

elity města. I když Sadařský spolek vznikl až v roce 1885, začínám historii města od roku 1848. Mým úmyslem je zachytit počátky přechodu od feudálně-stavovské ke kapitalisticko-občanské společnosti v Lounech. Právě na počátku padesátých let se totiž dostávají k moci občanské vrstvy, ze kterých poté krystalizují místní politické elity. Historii města končím druhou světovou válkou, po které se sadařský spolek sešel již jen jednou a tudíž znamenala de facto konec jeho činnosti.

V závěru své práce bych se pak chtěl podrobněji zmínit o nejdůležitějším členovi Sadařského spolku, jeho předsedovi, mecenášovi a dlouholetému úspěšnému starostovi města Loun JUDr. Petru Pavlu Hilbertovi. Tato výrazná osobnost lounských dějin totiž měla na svědomí kromě mnoha jiných projektů i založení Sadařského spolku.

2. HISTORIE MĚSTA 1845-1945¹

2.1 Počátky volené samosprávy 1848-1881

V roce 1848 byly Louny malé venkovské město s 2 380 obyvateli. Stejně jako tomu bylo i v ostatních obcích v Čechách, tak i pro Louny platilo staré schéma vrchnostenského členění do krajů a Louny patřili pod krajský úřad v Žatci. Rok 1848 Lounům z hlediska hospodářského spíše uškodil. Pro takto malé město znamenaly výnosy z robot a reluiční dávky největší položku městských příjmů a o ty město přišlo. A ačkoliv se vyvazovací řízení ještě ani nerozeběhla, o robotě již nikdo ze sedláků nechtěl slyšet. Vyvazení se povedlo až roku 1853. Ztráty, které město v těchto letech utrpělo, byly ale naštěstí brzy nahrazeny kvalitou placené práce. Ale nejen s hospodařením měly Louny obtíže. Přelom čtyřicátých a padesátých let 19. století totiž provázely zmátečné správní změny. Začaly se totiž aplikovat administrativní úpravy vyplývající z tzv. Stadionovy ústavy.

V souladu s ustanoveními Prozatímního obecního zákona z roku 1849 zanikly pravomoci dosavadního magistrátu a purkmistra a 7. března 1849 byly nahrazeny dvaadvacetičlenným správním výborem. Zároveň 26. června 1849 vydal císař nařízení, podle kterého bylo vymezeno 7 českých měst, které se staly sídlem krajských vlád. Pro Louny to znamenalo, že krajské úřady, které se nacházely v nedalekém Žatci, se musely přesunout do velmi vzdáleného Chebu, do jehož kraje byly Louny přiřčleněny. Stále však existovaly politické a soudní okresy, které se navzájem překrývaly a právě v Lounech, které byly na hranici několika krajů a okresů, vznikl administrativní chaos. Například roku 1862 existovalo v Lounech sídlo tzv. smíšeného okresního úřadu, který sídlil na radnici a měl částečné pravomoci okresního soudu. Prvoinstanční soudní dvůr byl ale u Krajského soudu v Mostě, zatímco vyšetřovací soud byl u dalšího Okresního soudu, tentokrát v Žatci. K tomu navíc patřily Louny z části pod Okresní stavební soud ve Slaném a zčásti pod Okresní stavební úřad v Žatci. Tento propletenec pravomocí a všemožných úřadů se vyřešil až zákonem z 21. prosince 1867, který rušil krajská zřízení a obnovil činnost okresních hejtmanství. Louny se tak staly střediskem politického i soudního okresu a tento stav vydržel s malými změnami až do roku 1850.

Ale zpátky k samotné správě města. Dne 30. prosince 1849 vešla v platnost novela prozatímního obecního zákona upravující volbu do obecních samospráv. Tím skončilo

¹ Zpracováno podle: B. Roedl(ed.), Louny, Louny 2005

funkční období stávajícího správního výboru a v srpnu 1850 proběhly volby kandidátů tří volebních tříd rozdělených podle výše daní. Starostou se stal bohatý statkář Josef Valter a většinu zastupitelského sboru tvořili jemu majetkově podobní, bohatší měšťané, kupci a sedláci. Tento sbor se udržel ve funkci deset a půl roku. Mezi zastupiteli se poprvé objevuje kronikář Jan Hainc, staročesky orientovaný městský tajemník, jedna z nejdůležitějších osob 2. poloviny 19. století v Lounech. Starosta Valter a jeho věrní radní si obyvatelstvo Loun příliš nezískali. Byli často kritizováni za obecní vyhlášky vydávané v ubohé češtině, administrativní neschopnost a staromilectví. Za Valterova starostování se vývoj města nehnul z místa. Přestože mu bylo nabídnuto mnoho návrhů a žádostí, nedal založit další městské školy a nepodnikal ani žádné kroky pro podporu podnikání ve městě. Sám starosta byl muž velmi neoblíbený. Byl znám pro svou lakotu a měl sklony zneužívat své moci pro vlastní obohacení. Ve své době byl nejbohatším mužem ve městě. To jeho syn Václav Valter, byl narozdíl od svého otce štědrým mecenášem města a mnoha spolků a založil nadaci pro 24 obecních chudých.

Koncem padesátých let se ve městě začaly vytvářet první, ostřeji politicky zaměřené skupiny obyvatelstva. Nejsilnější skupinou se stali tzv. šosáci. To byli lidé z řad bohatých vlastníků půdy, někteří živnostníci, majitelé nemovitostí a německy mluvící úředníci. Většina zastupitelů městské rady z let 1850-1861 byla právě z této skupiny. Proti nim se vytvořil okruh vlastenecky smýšlejících měšťanů především z řad úřednictva a inteligence. Tito se hlásili k idejím tzv. Národní strany. Mezi hlavní reprezentanty v Lounech patřili : zakladatel Sokola v Lounech Rudolf Wunš, kronikář a městský tajemník Jan Hainc, syn okresního hejtmána a budoucí starosta Adolf Kuchinka. Další skupinu tvořili především studenti a mladí radikální měšťané. Byli mezi nimi např. student a pozdější cvičitel sokola Karel Svoboda, statkář František Drtina, okresní zastupitel a budoucí starosta Antonín Vidman a především JUDr. Petr Pavel Hilbert, který se do Loun nastěhoval koncem šedesátých let.

Ve volbách v únoru 1861 byli šosáci k velké radosti většiny obyvatelstva poraženi a starostou se stal lékárník Bedřich Sekera. Prvním radním byl zvolen Adolf Kuchinka a druhým radním Antonín Vidman. Bedřich Sekera na tom však byl již v době svého zvolení zdravotně velmi špatně a už v lednu 1862 rezignoval. I tak ale stihl prosadit zbourání většiny „ohavných“ staveb vzniklých za jeho předchůdce a nechal rozebrat torzo Pražské brány, jedné ze dvou městských bran postavených ve stylu vladislavské gotiky. Ačkoliv se to dnes může jevit jako vyložené barbarství, není tomu tak. Pražská brána byla v této době již 30 let v dezolátním stavu a jejím zbouráním se uvolnilo místo pro stavbu nádherné nové budovy tzv. Dívčích škol, dnes známé jako Základní škola Jana Ámose Komenského.

Po Sekerově odstoupení nastoupil na místo starosty prozatímně 1. radní Adolf Kuchynka, který vedl obec do příštích řádných voleb. Ty se konaly v srpnu 1884 a potvrdily Kuchynkovo místo starosty. Za jeho úřadování nastaly důležité změny v rozvoji obce. Byly zřízeny dívčí, chlapecké a „učennické“ školy, založena městská spořitelna, ale především bylo 11. listopadu 1864 přijato usnesení, že se s konečnou platností zavádí čeština jako úřední jazyk lounské radnice. Tento návrh místního kněze Josefa Pelce se podařilo starostovi Kuchynkovi v zastupitelstvu prosadit i přes odpor šosácké opozice. Jako prvního českého městského písaře a později tajemníka protlačil kronikáře Jana Haince. Toto byl veliký úspěch v národnostním boji, který se v Lounech, tak jako v každém větším městě občas vynořoval, nehledě na to, že podle zákona měly všechny státní instituce v Čechách povinnost vyhotovovat úřední listy v češtině již od roku 1848. Šosácká opozice se však nevzdávala a tento politický boj vyvrcholil na schůzi zastupitelstva konané 2. července 1866, kde 2. radní Jan Kostka urazil starostu Kuchynku tak nevybíravě, že ten okamžitě rezignoval a nehledě na mnohé děkovné dopisy a přiznané zásluhy za rozvoj města se z politiky stáhnul úplně.

Na místo starosty byl zvolen Jan Kostka, ale své prozatímní starostování si příliš neužil. Po porážce rakouských vojsk 3. července 1866 u Hradce Králové totiž přitáhli 15. července do Loun Prusové. Zavlekli sem cholera, na kterou zemřelo v Lounech 64 lidí. Kdo mohl, odstěhoval se. Prusí vojáci odtáhli až 16. září 1866 a zanechali za sebou zpusťované a vyrabované město.

Po válce začala obnova Loun, ale především zde sílil český národní duch. Roku 1867 byla založena místním velkostatkářem Drtinou, kand. Prof. Svobodou a Rudolfem Wunšem místní Jednota sokolská. Rudolf Wunš se stal jejím starostou a Karel Svoboda hlavním cvičitelem. Lounští se také zúčastnili slavného „meetingu“ na Řípu, svolaného Ervinem Špindlerem z Roudnice, položení základního kamene ke stavbě Národního divadla a oslav 70. narozenin Františka Palackého. Zároveň sami Lounští začali pořádat vlastní tzv. tábory u zříceniny Pravda a na Džbánském vrchu.

Ještě předtím ale proběhlo „zemětřesení“ na lounské radnici, kdy se během jednoho roku vystřídali ve vedení města šosáci, staročeši i mladočeši. V srpnu 1867 byl v řádných obecních volbách znovu zvolen okruh kolem prozatímního starosty Václava Kostky a on sám poté purkmistrem. Jeho úřadování však díky neshodám v zastupitelstvu nemělo dlouhého trvání. Vaz mu zlomila jeho nesnášenlivost vůči radnímu Rudolfu Wunšovi, starostovi Sokola. Ten byl znám jako horlivý staroček, jenž se snažil o povznesení národního sebevědomí v Lounech. Ale i přes tyto dobré vlastnosti byla jeho povaha nesnášenlivá a často vyhledával malicherné spory s kýmkoliv kdo se zrovna naskytnul. Není známo, jak vzniknul

spor mezi těmito dvěma muži, víme však, že po několika Wunšových interpelacích na starostu, podal hluboce uražený Jan Kostka rezignaci a na jeho místo nastoupil v lednu 1868 Wunšův přítel Alois Greif. Tímto však patálie kolem starosty Sokola neskončila. Ten se totiž nepohodl s ostatními sokolníky, v srpnu 1868 byl z organizace vyloučen a na jeho místo byl jmenován František Drtina. Tato roztržka se přenesla jak na měšťanstvo, tak i na radnici. Lidé se rozdělili do dvou táborů. Na jedné straně stáli sokolové s cvičitelem Karlem Svobodou, mladočeši v čele s Františkem Drtinou a Antonínem Vidmanem a většina Lounských měšťanů. Na druhé straně barikády pak staročeši, učitelé a část úřednictva a lounské inteligence. Po mnoha slovních přestřelkách Wunš rezignoval na své místo v radě a společně s ním se rozhodl odstoupit i starosta Greif. Ten poslal zastupitelstvu hodně peprný rezignační dopis, a tak se rozhodlo zastupitelstvo teď již bývalého starostu zažalovat. Dodnes nevíme, jak tento právní spor dopadl, víme ale, že vypracováním žaloby byl pověřen nový lounský advokát JUDr. Petr Pavel Hilbert. Na místo Greifa byl zvolen starostou mladočesky orientovaný Antonín Vidman a na Wunšovo místo radního statkář František Drtina.

Tyto rozmíšky však měly v pozadí mnohem závažnější události. Po rakousko - uherském vyrovnání, ke kterému došlo v roce 1867, byla patrná nespokojenost občanů města Loun s potlačením českých požadavků. Ta se projevila především jejich účastí na tzv. táborech lidu. Nejprve na Řípu a posléze 12. června 1868 na hradě Pravda u Domoušic, kde řečníci seznamovali lounskou veřejnost s rezolucí, která byla čtena na Řípu. Hlavními požadavky tohoto dokumentu bylo snížení daní kvůli neúrodě, ale především se zde upozorňuje na palčivé státoprávní problémy, jako je potlačování českého historického práva, a požaduje se zde rozpuštění zemského sněmu, nové volby a nová zemská ústava. Táboru lidu na Pravdě se zúčastnilo až 10 000 lidí. Přestože celá akce skončila pokojně, došlo okamžitě k zatýkání největších buřičů. Potrestáno bylo asi sto osob, mezi nimi i Vidman a Drtina. To ale jen přililo olej do ohně a jedna protestní akce stíhala druhou. Nezabránilo jim ani v září 1868 jmenování nového okresního hejtmana barona Ludvíka Malovce, který byl znám svou věrností císařské rodině, neústupností, ale také poctivostí. Další protestní akce konané v dubnu 1869 organizovali členové Sokola v čele s náčelníkem Karlem Svobodou. Ten byl uvězněn na 8 dní a Sokol byl dočasně rozpuštěn. Ani to ale nezabránilo dalšímu táboru, tentokrát na lounském náměstí. Zde se opětovně řešily státoprávní problémy a nedostatek občanských svobod, ale také svrchovanost zemského školství. Tím reagovali lounští na jmenování konzervativního, německy mluvícího děkana Františka Linhartu okresním školním inspektorem. Ten okamžitě po nástupu do funkce „vyhodil“ učitele Vitáka, jednoho z nejhrolivějších táborových řečníků, a prosadil opětovný soud se Svobodou. Tím si zasloužil

nenávisť jak městské rady, tak i obyvatelstva. Situace v Lounech se kvůli tomu začala podobat občanské vzpouře, kdy se každou noc demonstrovalo a budova děkanství byla zasypávaná dlažebními kostkami. Hejtman Ludvík Malovec musel tuto situaci urychleně řešit, povolal do města půl eskadrony husarů společně s jednotkou policistů z Prahy. Skutečné uklidnění však znamenalo až přeložení děkana Linharta.

Během následujících tří let Vidmanova úřadování se situace v Lounech postupně uklidnila, posledním vzruchem byla příhoda, která se udála v březnu 1870. Na jeden ze dvou stromů, které byl vysazen jako upomínka sňatku císařského páru, někdo zavěsil umrlčí lebku. Toto však bylo většinou měšťanů a také zastupitelstvem odsouzeno jako hanebnost, ale ani po zdlouhavém vyšetřování nebyl viník dopaden. Starosta, spíše symbolicky, předložil rezignaci která samozřejmě nebyla přijata. Vidman byl v úřadu až do roku 1877 a během svého funkčního období prosadil mnoho „radikálních projektů“, především pak zřízení železničního spojení mezi Louny a Prahou.

V té době bylo již městské zastupitelstvo plně v rukou mladočechů, v čele s tehdy ještě pouze zastupitelem Petrem Pavlem Hilbertem, který také byl hlavním iniciátorem železniční stavby. Zásluhou právě mladočechů byla 17. května 1877 schválená velmi odvážná rezoluce, která vyjadřovala souhlas se vstupem Ruska do války s Tureckem a odsuzovala papeže Pia IX, který podle lounských „od počátku boje za osvobození křesťanů pobalkánských od jha tureckého zřejmě stranil mohamedánu“². Tato rezoluce psaná v duchu slovanské vzájemnosti samozřejmě nemohla zůstat bez reakce státních úřadů čistě katolicky zaměřeného Rakousko-Uherska. Zemské místodržitelství rozhodlo, že městské zastupitelstvo překročilo meze jejich zákonem dané působnosti a městskou radu rozpustilo.

Z následujících voleb v lednu 1878 však vyšli, právě nejspíše díky předešlé rezoluci, opět jako vítězové mladočeši, ba dokonce silnější než kdy předtím. Starostou se stal teprve třiatřicetiletý lékař Josef Frotzel, jako 1. radní byl zvolen P. P. Hilbert, 2. radní Josef Bouček, 3. radní Josef Liehne a 4. radní Antonín Merz, tedy kompletní špička strany svobodomyšlné. Josef Frotzel pokračoval v linii nastavené svým předchůdcem Vidmanem. Podporoval podnikání, školství a novou výstavbu v Lounech. Na opravdu radikální kroky si však muselo město počkat. Dočkalo se 17. října 1881, kdy byl starostou po Frotzelově rezignaci (z pracovních důvodů) zvolen JUDr. Petr Pavel Hilbert.

² SOKA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. A 142, Obecní schůze 1874-1887, str. 89.

2.2 Budování moderního města 1881-1914

V Almanachu spořitelny města Loun se o tomto starostovi píše : „Byl to muž stejně vášnivě milovaný svými přáteli, jako nenáviděný hrstkou nepřátel z důvodů často malicherných a nesmyslných, vždy však úzkoprsých. Jeho nastoupením nastává rozhodně nové období dějin našeho města po stránce hospodářské i kulturní. Mělo-li se z Loun vytvořiti moderní město venkovské, jest jisto, že takovýto člověk nutně přijíti musel.“³ A skutečně, Hilbert jako mladoček, tedy člověk, který se nebrání pokroku, začal budovat úplně jiné město.

Již v roce 1882 se na Hilbertův návrh začaly mohutně rozrůstat a modernizovat železniční dílny. Tento krok se povedl jen tak tak prosadit v zastupitelstvu, neboť pro potřeby dosavadní jediné tratě, která vedla přes Louny, a to tratě pražsko – duchcovské, dosavadní dílny bohatě stačily. Jenže Hilbert již hleděl do budoucna. Jeho záměrem bylo, aby se z Loun stal důležitý železniční uzel a právě dílny tomu měly pomoci. To se také nakonec ukázalo v roce 1895, kdy generální ředitelství drah naléhavě hledalo možnost zřízení velkých opravárenských dílen a volba padla právě na Louny. Tím se stalo Lounské nádraží atraktivní zastávkou budoucích železničních tratí.

Dílny c.k. státních drah v Lounech

Pramen: K.Linhart, Almanach Spořitelny města Louny 1863-1933, Louny 1933, str. 127

Železniční dílny se nakonec ukázaly být hnacím motorem lounského průmyslu. Zatímco v roce 1873 měly jen 35 zaměstnanců, v roce 1895 to již bylo 600 lidí a vrcholu

³ K. Linhart, Almanach Spořitelny města Louny 1863-1933, Louny 1933 str. 125.

dosáhly v roce 1920, kdy zaměstnávaly 1837 dělníků. Tyto nové pracovní síly však bylo potřeba někde ubytovat, a tak začalo postupně vyrůstat nové město na pražském předměstí. Již v roce 1983 zakládá Hilbert komisi pro výstavbu dělnické kolonie. V důsledku neustále se rozšiřujícího počtu dělnických rodin byl nakonec přijat velkolepý projekt architekta Jana Kotěry. Výstavba sice nebyla kvůli světové válce dokončena, bylo postaveno je 56 domků, ale i tak se jedná o architektonický skvost, kterým se mohou Louny chlubit.

Jak z předešlého textu vyplynulo, Louny se nestaly pouze průjezdovou stanicí na trase Praha – Most. Hilbertova vize byla vybudovat tzv. Severovýchodní železniční magistralu, která měla spojit Rakovník, Louny a Litoměřice. Zpočátku to vypadalo, že celý podnik zkrachuje. Ale Hilbert se nevzdal a v zastupitelstvu prosadil výstavbu alespoň lokální tratě z Loun do blízkých Postoloprty, to jest částečným směrem na Rakovník. Tím se vyřešil problém s nevyhovujícím umístěním lounského hlavního nádraží. To leží na východním okraji města, zatímco Rakovník i Postoloprty se nacházejí na západ od Loun. Díky výstavbě lounsko-postoloprtské dráhy se trať provedla městem a na jeho západním okraji bylo vybudováno nové, menší nádraží Louny - město. To a rozšiřování železničních dílen nakonec přimělo rakovnické zastupitelstvo k jednání s Hilbertem.

V polovině jednání v roce 1892 však vznikla situace, která mohla celou Hilbertovu vizi zbořit jako domeček z karet. Dne 16. ledna bylo založeno Družstvo rolnického akciového cukrovaru, paradoxně na Hilbertův popud, které chtělo mělo vystavět nový, moderní cukrovar. Ten měl ještě zvýšit prestiž města. Jenže akcionáři se vymkli Hilbertovi z rukou a rozhodli se, že postaví Cukrovar v Lenešicích. Tam totiž stály pozemky jen 18 000 zlatých zatímco parcely u lounského nádraží 63 000 zlatých. Tím by se mohlo stát hlavním okresním nádražím právě to lenešické. Z této situace vedlo nakonec jen jedno řešení. Poté, co Hilbert přesvědčil zastupitelstvo, že peníze se díky daním z cukrovaru brzy vrátí, uhradilo město družstvu rozdílových 45 000 zlatých.⁴ Tímto krokem si však starosta smrtelně rozhněval svého přítele Matěje Valteru, který vlastnil dosavadní Lounský cukrovar.

Jednání o stavbě dráhy Louny – Rakovník trvala ještě dalších 8 let, než po značném úsilí představitelů obou okresů a za účinné podpory knížete Schwarzenberga, který vlastnil v Lounech pivovar, byla nalezena pro všechny zúčastněné přijatelná varianta trasy, zastávek a připojení k lokálce Louny – Postoloprty. Stavba začala na jaře 1903 a již 24. září 1904 byla plně v provozu. Ačkoliv to již bylo po Hilbertově odstoupení z funkce starosty, je jasné tato dráha je Hilbertovým dítětem.

⁴ SOKA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. A 143, Obecní schůze 1887-1893, str. 96.

Posledním dějstvím v zápase o vybudování železničního uzlu v Lounech bylo protažení dráhy směrem na východ, tedy z Loun do Libochovic. Starosta P. P. Hilbert i přes značné zadlužení města, nezájem majitelů libochovického panství a nedostatek financí vyvíjel od roku 1893 skoro nadlidské úsilí novou lokální dráhu prosadit jak u vídeňské vlády, tak především v českém zemském sněmu. Nakonec, i díky svým výborným kontaktům na úřadech v Praze, dosáhl vzniku Družstva dráhy Louny – Libochovice, které pod jeho vedením postupně získalo finanční prostředky pro krytí stavby a dráhu nakonec postavilo.

Ale zpět do osmdesátých let. Roku 1884 začal Hilbert uvažovat o stavbě nové radnice. Ta dosavadní byla umístěna v domě u Tří lip, který město vlastnilo od roku 1869. Zastupitelstvo se rozhodlo tento starobylý dům strhnout a na jeho místě postavit novou radnici. Ve veřejné soutěži zvítězil návrh architekta Saturnina Hellera. Podle jeho plánů byla postavena radnice nová, která napodobuje svým vzhledem renesanční sloh původního domu. Byla dokončena roku 1887 a od 7. prosince téhož roku se sem stěhuje obecní úřad.

Nová radnice na dobové pohlednici

Pramen: soukromá sbírka pohlednic Jaroslava Rychtaříka

Od 1. ledna 1888 v prvním poschodí sídlila také spořitelna za nájemné 2000 zlatých ročně po dobu 34 let. To mělo pokrýt náklad na stavbu nové radnice, který v konečném součtu činil 79 300 zlatých⁵

V dubnu 1884 pozval starosta do Loun architekta Josefa Mockera, aby vedl opravy v chrámu sv. Mikuláše. Netušil ovšem, jakého „radikála“ si do Loun pozval. Architektu Mockerovi šlo totiž jen a pouze o čistotu slohu, a proto dal z kostela odstranit všechny vedlejší oltáře, staré barokní sochy a jiné nestylové ozdoby, mimo hlavní oltář a oba postranní. Kostel tím byl zbytečně vyprázdněn a odstraněné věci z velké části podlehly zkáze. Historická hodnota zničených pamětihodností je nevyčísitelná. Sám Mocker vynášel vzácné staré náhrobky a rozbíjel je před branou chrámu o zem.⁶ Dne 11. října 1884 byl kostel znovu vysvěcen. Celá restaurace stála 56 000 zlatých, které nezaplatilo město, ale spořitelna.⁷

Hilbert nehleděl pouze do budoucnosti, ale též do minulosti. Například lounský městský archiv byl ve velmi špatném stavu. Bylo potřeba zde uložené písemnosti setřídít, proto pozval profesora Vavřince Duška, aby archiv uspořádal. Profesor Dušek dokončil svou práci 15. září 1885. Téhož roku byl na popud starosty založen i důležitý Sadařský spolek lounský, jehož činností se budu dále v této práci zabývat.

Dalším velikým problémem, který bránil v rozrůstání města, byla neexistence dostačujícího zdravotnického zařízení. Město sice vlastnilo starý špitál, mimochodem skvostnou budovu vyvedenou v barokním slohu, která je ozdobou Loun dodnes, ten však měl pouze omezený počet míst a to především pro staré a chudé měšťany. Stavbu nové nemocnice prosazoval již starosta Frotzel, ale jeho myšlenka se převedla do praxe až za úřadování Petra Pavla Hilberta. Obecní nemocnice korunního prince Rudolfa byla umístěna v areálu dnešních Holárkových sadů a v budově se kromě nemocnice nacházely také obecní lázně. Činnost zahájila nemocnice v roce 1885, ale až 25. ledna 1889 jí bylo od Zemského výboru uděleno právo veřejnosti.

Zálību lounských občanů v koupání však neuspokojovaly pouze lázně. V červnu roku 1889 nechal zřídit starosta plovárnu na Ohři. Navrhl ji pražský architekt Rudolf Koukola a stála obec pouhých 4000 zlatých a z těch 1500 darovala lounská spořitelna.⁸

⁵ SOkA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. A 143, Obecní schůze 1887-1893, str. 30.

⁶ K.Linhart, Almanach Spořitelny města Louny 1863-1933, Louny 1933 str. 126.

⁷ Tamtéž.

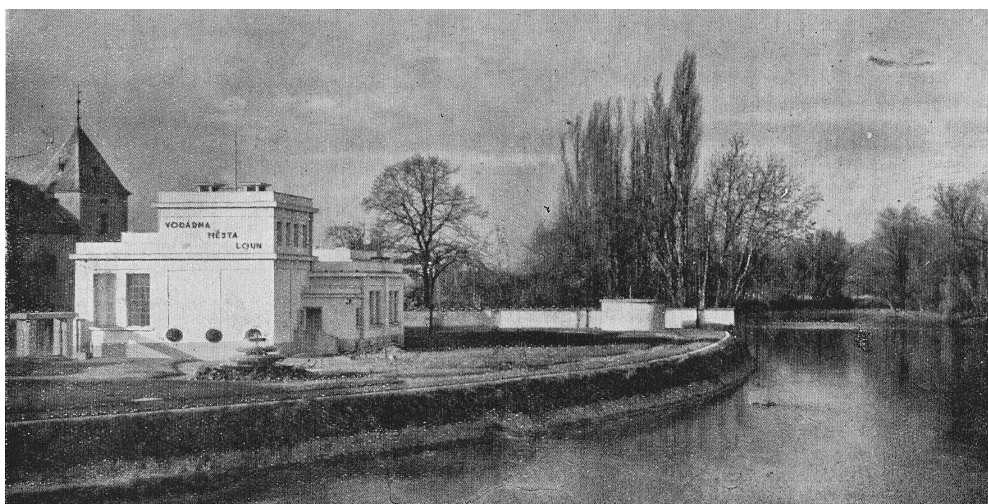
⁸ SOkA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. A 143, Obecní schůze 1887-1893, str. 65.

Fotografie lounské plovárny z 30. let 20.století

Pramen: soukromá sbírka pohlednic Jaroslava Rychtaříka

Dne 7. května 1895 došlo v Lounech k velikému požáru, jemuž padly za oběť oba mlýny a stará městská vodárna. Mlýny odkoupil a opravil František Jirásek. Bez vodárny však nemohlo město existovat. Původní plán byl, že se pouze opraví stará vodárna, ale část radních v čele se starostou hledělo do budoucna a nakonec odhlasovali výstavbu nové moderní vodárny za 30 000 zlatých.

Nová městská vodárna

Pramen: K.Linhart, Almanach Spořitelny města Louny 1863-1933, Louny 1933, str.135

Byla postavena dle návrhu ing. Živny a měla mít 2 čerpadla, která kdyby běžela současně produkovala by 14 000 hektolitrů vody, což mělo vystačit až pro 28 000 obyvatel. To je nádherná ukázka toho, jak si asi Hilbert představoval že budou vypadat Louny přibližně za 20-30 let, to jest v době, kdy by ještě vodárna mohla fungovat. Tohoto počtu obyvatel však Louny nikdy nedosáhly.

Stále rostoucí počet obyvatelstva ukázal také na fakt, že kromě nově postavených obecných škol, bude nevyhnutelné postavit i střední školu. V městské radě se na toto téma vedly dlouhé diskuse, ve kterých šlo především o finance na stavbu, kterých město nemělo nazbyt. Věci se ujal lounský radní Dr. Eduard Scheberle, Hilbertův přítel a člen Sadařského spolku, a ve spolupráci se starostou nakonec přesvědčili zastupitelstvo, aby nechalo zřídit v Lounech státní školu reálnou, popřípadě obecní reálku, pokud stát nebude chtít vzít finanční zodpovědnost za ústav na sebe. Dne 11. března 1896 bylo po obdržení odmítavého stanoviska zemských úřadů definitivně usneseno vystavění obecní školy reálné. Budova, kterou navrhl starostův syn, architekt Kamil Hilbert, byla dostavěna roku 1897 a celkové náklady se vyšplhaly do výše 150 000 zlatých, které si město muselo půjčit.⁹

S částečným umořováním dluhů pomáhala městu spořitelna. Ta svůj čistý zisk, který činil například v roce 1895 21 730 zlatých¹⁰ a který rozdávala mezi lounské spolky, na žádost městské rady poskytla k tomuto účelu. Dluhů se město zbavilo až 1. září 1904, kdy byla škola zestátněna. Prvním ředitelem reálky se stal Alois Zdrahal z Hradce Králové. Ten zůstal ve svém úřadu až do roku 1927. Jako zajímavost zde mohu uvést, co všechno město tomuto řediteli poskytlo, na čemž je vidět, jak moc si ho město cenilo. Kromě platu 1800 zlatých ročně (Hilbert jako starosta dostával 1000 zlatých¹¹) ještě zdarma byt 3+1, topivo a 300 zlatých ročně na náklady.

Roku 1897 se dostala ve Vídni k moci vláda barona Gautsche, která zrušila všechny dřívější Badeniho ústupky vůči Čechům. V Čechách vypukly mohutné demonstrace spojené s násilnostmi proti Němcům. Protesty se přenesly i do města Loun, kde naštěstí nebyly spojeny s bitím německého obyvatelstva. V té době totiž bylo z 35 000 obyvatel okresu jen 463 Němců,¹² kteří převážně bydleli ve vesnicích v Českém středohoří. Dne 19. října 1898 vypukly v Lounech zatím největší protivládní demonstrace, což donutilo okresního hejtmana dr. Hrušku povolat do města četnictvo z celého okresu. Když však s četnictvem postupoval proti demonstujícímu obyvatelstvu, byl u hotelu Koruna zasažen kamenem do hlavy. Po

⁹ Almanach spořitelny města Loun, str. 136.

¹⁰ SOKA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. A 144, Obecní schůze 1893-1896, str. 262.

¹¹ Tamtéž, str. 259.

¹² Ottův slovník naučný, 16. díl, Praha 1900, heslo „Louny“, str. 378,

tomto incidentu již neměla demonstrace onen bouřlivý charakter a četnictvo nemuselo dále zasahovat.

Dne 18. listopadu 1898 vydala lounská Mladá sokolská župa Sladkovského nadšené prohlášení, v němž vyzývá ostatní jednotu k práci pro národ : „Nyní, kdy zase zdolána býti má síla ducha českého, kdy volnost jeho znovu má v okovy spjata býti, musí jednoty sokolské vážněji a rázněji pojímat svůj veliký, vznešený úkol, a proto voláme Vás, bratří drazí, k práci a vědomí, že co lidem se nestalo, nikým se nestalo.“¹³ Rozechvění nebralo konce, neboť roku 1899 začalo skutečné vylučování češtiny z úřadů.

Ve této stále se zostřující atmosféře musel Hilbert zároveň odolávat opozici, která, ač neměla politickou moc sesadit ho, neustále vyvolávala hádky v zastupitelstvu a osočovala ho právě z hlubokého zadlužení. Tuto napjatou atmosféru již Hilbert neunesl, a tak podal 1. května 1899 demisi.

Dne 10. května 1899 byl zastupitelstvem zvolen za starostu notář Valentin Stopka, který pak byl v úřadu potvrzen i řádnými volbami v červnu 1900. Valentin Stopka, člen strany svobodomyšlné a Hilbertův přítel, šel ve šlépějích svého předchůdce. Zdědil po něm nedořešenou výstavbu lounsko-rakovnické dráhy, kterou dovedl, společně s Hilbertem jako zastupitelem, do zdárného konce. Zároveň také v maximální míře podporoval podnikatelskou činnost ve městě, což se také podepsalo na vzrůstajících příjmech města, které pomalu začaly umazávat zadluženost obce. Stopka ale již 1. srpna 1903 podává rezignaci ze zdravotních důvodů. Jeho nástupcem se stal advokát Jan Veltrubský z Veltrubských, potomek starého českého rodu a taktéž člen strany svobodomyšlné. Ten po celou dobu výkonu svého mandátu musel čelit výhradám a útokům stále sílící opozice sociálních demokratů a národních socialistů. Ti prakticky ovládli veškerý lounský tisk, prostřednictvím kterého vedení radnice neustále kritizovali. Jan Veltrubský, možná i symbolicky, zemřel přímo na radnici ve výkonu povinností 16. srpna 1911 a s ním odešel i monopol strany svobodomyšlné ve vedení radnice. Zároveň, i když zemřel teprve v roce 1911, byl posledním předválečným starostou. První radní Adolf Šaroch, který vedl zastupitelstvo od jeho smrti, totiž nedokázal uklidnit rozbouřenou politickou scénu. Olej do ohně přililo také zjištění, že v městské spořitelně došlo k prokázané defraudaci. Zastupitelstvo nejen že nedokázalo zvolit nového starostu, ale neustálým napadáním znemožnilo uznání výsledků opakovaných voleb v roce 1913.

To přivodilo neřešitelnou krizi, kterou odstranilo až pražské místodržitelství výnosem ze dne 12. srpna 1913, kterým bylo zastupitelstvo ihned rozpuštěno a nahrazeno Správní

¹³ Almanach spořitelny města Loun, str. 136

komisí královského města Loun. Jejími členy byli určeni například statkář Vilém Günther jako předseda, Adolf Šaroch či Julius Glaser. Tento orgán spravoval město po celou dobu 1. světové války.

2.3 Louny za velké války 1914-1918

Sarajevský atentát a následná válka se Srbskem, která přerostla ve světový konflikt do té doby nevídaných rozměrů, ukončily období prosperity a enormního rozvoje města. Již v srpnu se v místním tisku objevují první zprávy o mobilizaci vojáků v záloze, zpočátku těch v tíživé sociální situaci, neboť ti dostávali po nástupu do armády tzv. mobilizační podporu (příspěvek na bydlení, výživu, šaty atd.). Od poloviny září se začali obyvatelé Loun setkávat s hrůzami války. Městem projížděly transporty s raněnými vojáky, směřující do vojenské nemocnice v Mostě. V listopadu byl ale vybudován vojenský lazaret i v Lounech. Nacházel se v budově okresních kasáren a měl kapacitu 200 raněných.

Na jaře roku 1915 již bylo každému jasné, že tato válka jen tak neskončí. Hospodářská situace se začala rychle zhoršovat. Největším problémem pro město jako celek bylo zvyšování cen potravin až do neúnosných výšin. Nařízením ministerstva zeměbrany byly sice stanoveny maximální ceny potravin, ale dohled nad jeho dodržováním žádný nebyl. V polovině roku 1915 se vyšplhaly ceny jídla až na trojnásobek hodnoty z roku 1914. Došlo k zavádění poukázek na potraviny. Přes protesty správní komise docházelo neustále k vyvážení obilí z okresu a k četným rekvizicím. To mělo za následek, že se postupně začaly zavírat pekařské živnosti a v červenci byla mouka k dostání jen ve dvou obchodech. Nesnesitelné drahotní poměry se snažilo zmírnit sdružení spotřebitelů, v jehož čele byl stavitel Jindřich Grüner. Z jeho podnětu byla v září 1916 zřízena Okresní ústředna pro nákup a prodej zemědělských produktů. Cílem této organizace bylo efektivně zásobovat město zemědělskými produkty z okolních obcí a jejich ubránění proti zestátnění. Tyto produkty se pak prodávaly ve specializovaných obchodech, ve kterých mohli nakupovat vždy jen obyvatelé určité městské části a to jen dvakrát týdně. Grünerově organizaci se sice povedlo zdražování zmírnit, ne však zastavit. Navíc v roce 1917 byl lounský okres postižen katastrofálním suchem a téhož roku v zimě nastala uhelná krize. Muselo se přistoupit k drastickým úsporným opatřením. Uzavřely se školy či se například omezilo pouliční osvětlení. Každá domácnost musela vystačit se 3 kg uhlí na den.

Co se týče společenského a kulturního života v Lounech, tak ten prakticky ustal. Činnost většiny spolků byla pozastavena a kromě tradičních oslav narozenin členů habsburské dynastie se konaly jen dobročinné akce na podporu raněných, vdov a sirotků. Organizátorem těchto podniků byla především místní skupina Červeného kříže. Válka ovlivnila také lounské školství. To se potýkalo především s nedostatkem učitelů, kteří odcházeli jako důstojníci na frontu. Vojenské službě se nevyhnuli ani studenti. Ti skládali před odchodem na frontu zkrácenou tzv. válečnou maturitu. Výuka byla také mnohdy přerušována pro nedostatek paliva či kvůli epidemiemi nakažlivých nemocí. Zpustlá mládež se pak potloukala po Lounech to mělo přímou úměrou za následek vzrůstající kriminalitu.

Politický život se začal v Lounech probouzet až koncem roku 1917, kdy se do Loun, především díky redaktoru Františku Chloubovi, dostaly zprávy o událostech v Rusku. Činnost obnovila sociální demokracie a jako její protipól vznikla státoprávně demokratická strana. Těm se podařilo odstranit stávající správní komisi a nahradit ji nově zvoleným obecním zastupitelstvem v květnu 1918. Tímto okamžikem končí v Lounech doba politické vlády lidí z okruhu strany svobodomyšlné. Končí tím také období, kdy v obecní politice byli lidé, které můžeme nazývat elitou města. Jejich nástupci již byli profesionální politici s pevně ohraničenými stranickými názory. Narozdíl od svých předchůdců nemuseli nejdříve získat dobré jméno v obci. Dalo by se říct, že se stali pouhými čísly, kterými disponovala jejich strana po volbách. Lidé jako Šaroch nebo Grüner opustili politickou scénu a sloužili městu alespoň prostřednictvím spolkových organizací.

Zasedání těchto dvou stran byla veřejná a vždy přerostla v manifestaci za mír a v protesty proti zásobovací politice státu. Za zmínku stojí, že v lounském tisku lze nalézt mnoho horlivých prohlášení za demokratizaci veřejného života a protesty proti vývozu potravin ze země, ale nenajdete zde žádnou zmínku o požadavku na samostatný stát. Lidem opravdu více „leželo v žaludku“ to, že nemají nic v žaludku. Věci se daly do pohybu až 18. října 1918, kdy se v Lounech konala jednodenní stávková jako protest právě proti vyvážení potravin z Čech. Na náměstí se tehdy sešlo na 6 000 lidí, vesměs dělníků, ke kterým promlouvali členové sociální demokracie. Ti poprvé přednášejí ve svých projevech požadavky na zestátnění šlechtických velkostatků a na vznik samostatného československého státu. V týž den se konala ustavující schůze Okresního národního výboru. V něm byly zastoupeny čtyři politické strany: agrární, sociálně demokratická, státoprávně demokratická a strana českých socialistů.

Zpráva o kapitulaci Rakouska-Uherska se dostala do Loun 28. října 1918 v půl jedenácté dopoledne. Lidé se začali shromažďovat na náměstí, vyvěšovali červenobílé vlajky,

zdobili se trikolórami. Začali ale také strhávat z budov rakouské symboly, a tak se o veřejný pořádek museli začít starat členové Sokola. V pět hodin odpoledne pak proběhlo při manifestaci asi 10 000 lidí na náměstí oficiální vyhlášení samostatné republiky. V tu dobu se již pilně činil národní výbor. Přebрал správu okresního hejtmanství a ostatních úřadů ve městě. Zároveň ustanovil novou lounskou vojenskou posádku, do které se hlásili vojáci vrátivší se z fronty. Ta společně se sokolskými milicemi uklidnila vášně ve městě. Protože ale ve většině úřadů v okrese již před vyhlášením republiky působili Češi, stáhl se národní výbor do role prostředníka mezi obyvateli a výkonnými orgány v okrese. Poslední zasedání Okresního národního výboru pak proběhlo 13. prosince 1918.

2.4 „Idylický“ život za první republiky 1918-1938

Pro Louny byla v meziválečném období typická politická roztříštěnost, což ale v této době nebylo nic výjimečného. Vznikla zde řada politických stran, které se celkem jednoznačně začaly stavět buď na pravou či na levou stranu politického spektra. Jednou z nejsilnějších stran po říjnu 1918 byla sociálně demokratická strana, která se však hned v roce 1920 prakticky rozdělila na levicovou a pravicovou část. Toto rozdělení bylo pro ni smrtelné, neboť po vzniku KSČ v roce 1921 celá levicová část přestoupila právě ke komunistům a ze sociální demokracie zůstalo pouze torzo. Tento stav trval až do roku 1930, kdy se zase od komunistů oddělila část straníků odmítajících diktát Moskvy a připojila se k sociálním demokratům. Právě komunisté byli nejsilnější lounskou stranou až do roku 1931. Prosazovala především zájmy zemědělského dělnictva a drobných řemeslníků. Jenže právě díky roztříštěnosti politické scény nikdy nezískala tato strana většinu na radnici. Velmi silný vliv totiž měla v Lounech také strana českých, od roku 1926 národních socialistů v čele s dlouholetým starostou Josefem Fouskem. Ta se opírala především o hlasy železničních dělníků a městských úředníků. Od roku 1923 do roku 1938 si tato strana udržela primát v městském zastupitelstvu a to díky koalici s národními demokraty. Jedině touto koalicí totiž mohli čelit téměř třetinové převaze komunistů. Národní demokraté tvořili jedinou významnější pravicovou stranu na Lounsku. Svě voliče měli především ve vedení železničních dílen a také v lounských cukrovarech. Členy této strany byli především statkáři a živnostníci. K menším politickým organizacím, které získávaly jen nepatrný počet mandátů do městského zastupitelstva patřily strany živnostenská, lidová a agrární.

První volby do městského zastupitelstva podle československých zákonů se v Lounech konaly v červnu 1919 a vítězně z nich vyšli čeští socialisté. Ti také obsadili úřad starosty a to Josefem Fouskem, předsedou strany, úředníkem státních drah, který se angažoval v národním výboru v událostech kolem 28. října 1918. V roce 1922 ale byl donucen vlastní stranou rezignovat, neboť v rozporu s momentální politikou strany radikálně protestoval proti aktivitám sociálně demokratické levice. Ve volbách v roce 1923 již zvítězili komunisté, ale jak již bylo řečeno, čeští socialisté, které již opět vedl Josef Fousek, uzavřeli koaliční dohodu s národními demokraty a získali většinu v zastupitelstvu. Starostou byl zvolen národní demokrat Josef Rybka, profesor lounské reálky. Ten ve funkci setrval až do roku 1925, kdy byl služebně přeložen do Prahy. Starostou byl tedy zvolen opět Josef Fousek. To se nelíbilo komunistům a některým levicovým socialistům a ti začali bojkotovat zasedání zastupitelstva, čímž ho učinili nefunkčním. Nakonec musela tuto situaci vyřešit zemská politická správa. Ta obecní zastupitelstvo rozpustila a do dalších voleb spravovala město komise v čele s J.Fouskem. Výsledek voleb v roce 1927 se nijak výrazně nelišili od těch z roku 1923, takže vše zůstalo při starém a starostou byl opět zvolen J.Fousek. Ten obhájil svůj úřad i po volbách 1931 a 1938. Následující tabulka pak ukazuje jak si v obecních volbách přesně vedly tři nejsilnější lounské strany.

Politická strana	volby 1923		volby 1927		volby 1931	
	Hlasy	Mandáty	Hlasy	Mandáty	Hlasy	Mandáty
Komunisté	1735	10	1750	9	915	5
národní socialisté	1608	9	1632	8	1926	10
národní demokraté	1556	8	1588	9	1823	10

Pramen: B.Roedl(ed.), Louny, Louny 2005, str. 251-252.

Co se týče hospodářství na Lounsku v meziválečném období, tak to neprodělalo příliš mnoho změn. Louny byly tradičně zemědělským městem. Průmyslových podniků zde bylo málo a většinou se jednalo o podniky zpracovatelské, založené v druhé polovině 19. století. Jednalo se například o mlýny, které vlastnil František Jirásek. Dále pak Valterův cukrovar a Rolnický akciový cukrovar. Oba tyto podniky přešly v roce 1927 do majetku České společnosti pro průmysl cukerní v Praze. Samozřejmě nesmím zapomenout na schwarzenberský pivovar a v jeho těsném sousedství mlékárnu soukromníka Kobery. Největším strojírenským podnikem byly, jak jsem již psal, lounské železniční dílny, ale za

zmínku stojí určitě také sice neveliká, ale zato světoznámá firma Josefa Hlaváčka na výrobu heligonek. Její kvalitní zboží našlo své odbytiště až v Rusku či Americe.

Typickým jevem pro období první republiky byl nárůst počtu menších živnostníků, ať už se jednalo o cukráře, řezníky, fotografy či nové restauratéry a hoteliéry. Těmto soukromým obchodníkům silně konkurovala spotřební družstva, jejichž cílem bylo odstranění mezičlánku mezi výrobcem a spotřebitelem. Nejvýznamnější byl komunistický spolek Budoucnost a Potravní spolek železničních zřízců.

Největší rozvoj v meziválečném období zaznamenalo v Lounech stavební podnikání. Hlavním podnětem byla bytová krize, která propukla ve městě na počátku dvacátých let. Zpočátku se město snažilo zmírnit nedostatek bytů provizorními řešeními, jako bylo například vybudování kolonie Vagónka na okraji Žateckého předměstí. Ta byla tvořena vyřazenými železničními vagóny a malými domky. Postupem času, kdy městu narůstaly finanční prostředky a s pomocí podniků a finančních ústavů se začalo se stavbami činžovních domů a rozšiřováním již stávajících kolonií rodinných domků. Tím se výrazně rozrostla Husova a Poděbradova ulice a díky tomu bytová zástavba kompletně dosahovala k oběma železničním zastávkám. Nutno podotknout, že po celá dvacátá léta probíhaly stavební práce také živelně, bez podpory města. Louny se díky tomu utěšeně rozrůstaly – zatímco v roce 1921 měly Louny 994 popisných čísel, v roce 1930 to již bylo 1383.¹⁴

Ne všechny prostředky se ale vkládaly pouze do bytové výstavby. V meziválečném období vznikaly i velmi důležité a skvostné veřejné stavby. Již v roce 1920 se objevuje Loutkové divadlo, první samostatná budova tohoto druhu v Čechách. Roku 1927 začala stavba úplně nové Masarykovy okresní veřejné nemocnice, která měla nahradit nevyhovující Nemocnici korunního prince Rudolfa z roku 1885. A v letech 1927-28 bylo městské náměstí obohaceno o moderní budovu spořitelny s travertinovým obkladem průčelí od architekta Aloise Libry. K dalším významným prvorepublikovým stavebním podnikům lze zařadit i stavbu konstruktivistických železobetonových kostelů Česko-bratrské církve evangelické a Československé církve husitské z roku 1932.

Stavební rozvoj města samozřejmě také kladl na město nové požadavky, zejména pokud jde o rozšíření vodovodu, kanalizační sítě a elektrifikaci města. Zároveň musela být věnována velká pozornost zlepšování vzhledu města. Jednalo se především o sadové úpravy náměstí a ulic, ke kterým se přidaly i nově postavené pomníky, které nechal vyrobit Spolek pro zbudování pomníků mužům o národ český zasloužilým. Tak vznikly bronzové sochy Jana

¹⁴ B. Roedl(ed.), Louny, Louny 2005, str. 255.

Husa na tehdejších Masarykově náměstí, T. G. Masaryka před dívčími školami a Antonína Švehly v parku před Občanskou záložnou.

Zvýšený zájem o sport a tělovýchovu vedl ke zřízení tenisových kurtů u výstaviště a sokolského letního cvičiště. V roce 1932 se rozhodla Masarykova letecká liga vybudovat letiště pro bezmotorová letadla na úpatí Ranské hory, kde mělo město své pozemky. Během pěti let zde byly postaveny tři veliké hangáry, správní budova, výletní restaurace a byla upravena cesta na vrchol hory. Tím se z Ranské hory stala velmi zajímavá turistická lokace a samotné letiště je dodnes jedním z nejvýznamnějších středisek bezmotorového létání v Evropě.

Největší společenskou a kulturní akcí v meziválečném období na Lounsku se stala Všeobecná krajinská výstava, kterou město pořádalo od 14. června do 31. července roku 1931. S myšlenkou pořadatelství této prestižní akce přišla v roce 1928 Okresní jednota společenstev v Lounech. Její členové si totiž byli velmi dobře vědomi hospodářského významu tohoto podniku pro město a pro celý kraj vůbec, zvláště v době kdy kulminovala hospodářská krize. Výstava totiž měla seznámit veřejnost s hospodářským, průmyslovým a živnostenským podnikáním v kraji a zároveň podat obraz kulturního a sociálního života. Brzy na to byl sestaven pracovní výbor v čele s okresním hejtmanem Čížkem a starostou Fouskem, který se ujal realizace této myšlenky. S podporou předsedy poslanecké sněmovny Jana Malypetra, který mimochodem pocházel z lounského okresu, se podařilo výše zmiňovanému výboru začlenit do příprav zástupce všech 18 okresů ze severních a severozápadních Čech, které se měly výstavy zúčastnit, a nakonec převést myšlenku v realitu. Pro potřeby výstavy byl úplně přestavěn park v Trávníku. Vyrůstly zde výstavní pavilóny od architekta Chocholy a nová železná lávka přes řeku Ohři. Celkové náklady výstavy se vyšplhaly na 2 085 000 Kč¹⁵. Vrcholem výstavy pak byl 23. červen, kdy město navštívil prezident T. G. Masaryk s dcerou Alicí.

2.5 Konec prosperity a hrůzy války 1938-1945

Rok 1938 byl v Lounech ve znamení neklidu a napětí. Události v severním pohraničí a možné ohrožení samostatnosti Československé republiky vyústily v několik manifestací národní jednoty. Na těchto shromážděních dávali občané města zřetelně najevo odhodlání bránit republiku proti německé agresi. V těchto bouřlivých dnech se také konaly volby do

¹⁵ Katalog a památník Všeobecné krajinské výstavy severočeské v Lounech, Louny 1931, str.6.

městského zastupitelstva. Byly to až do roku 1990 poslední svobodné volby ve městě. Vítězně z nich opět vyšli národní socialisté, ale v závěsu opět byli komunisté a sociální demokracie. I tak se národním socialistům podařilo opětovně zvolit za starostu Josefa Fouska. Koncem léta 1938 uspořádalo město ještě pár sbírek na obranu vlasti a 8. září se konala asi největší manifestace v tomto roce svolaná všemi politickými organizacemi společně na Masarykově náměstí.

Podpis mnichovské dohody znamenal pro Louny obrovskou ránu. Demarkační linie tzv. Sudetengau se totiž přiblížila až přímo k městu. Tím se Lounský okres zmenšil na polovinu. Největším problémem však bylo to, že se z Loun stalo záchytné stanoviště pro většinu uprchlíků ze severozápadních Čech. Lounské školy se plnily zoufalými utečenci, kterým město muselo zajistit ubytování, stravu a nejnnutnější životní potřeby.

S příchodem roku 1939 se zdálo, že Louny tíživou situací po záboru pohraničí zvládnou. Mnozí z uprchlíků se do okupovaného území vrátili, a pohraniční styk s okolními zabranými obcemi se podařilo udržet na prakticky stejné úrovni jako před zábořem. Jedinou komplikací byl zákaz komunistické strany platný od 23. prosince 1938, který vedl k vyhození komunistických zastupitelů z radnice a jejich nahrazení. I přes to ale pokračovalo město v některých již započatých akcích. Pokračovalo ve stavbě obchodní akademie a ve výstavbě bytů, na které čekalo ještě stále kolem 600 rodin.

Události středečního rána 15. března 1939 obyvatele Loun nesporně zaskočily. Kolem šesté hodiny se městem prohnala 24. pěší divize wehrmachtu, která směřovala na Prahu. V osm hodin již bylo město zcela obsazeno a v poledne téhož dne byla vyhlášena vojenská správa nad městem. Ta trvala až do 21. dubna, kdy se většina říšských jednotek stáhla do říše. Louny však patřily k městům, kde měly posádky wehrmachtu zůstat i nadále.

Pro městské zastupitelstvo a zejména pro starostu Fouska přinesly nové poměry omezení pravomocí a závislost na příkazech okupační posádky. V těchto ztížených podmínkách se musela radnice vypořádat s ještě stále trvajícím bytovou krizí, kterou ještě umocnil fakt, že město bylo povinno zajistit vhodné ubytování kterémukoliv občanu německé národnosti, který se rozhodl bydlet v Lounech. Další nepříjemností byl vznik organizace NSDAP v Lounech, jejíž členové se okamžitě začali dožadovat vlivu na radnici. V praxi to pak vypadalo tak, že po každém odstoupivším členovi zastupitelstva nastoupil člen NSDAP. A protože rezignace zastupitelů nebyly ničím neobvyklým, získávala NSDAP stále silnější pozice na radnici. To už bylo moc na starostu Fouska, v té době již těžce nemocného starého muže a tak 8. května 1940 odešel na dlouhodobou zdravotní dovolenou. Na jeho místo nastoupil František Liehne, který však starostou dlouho nezůstal, neboť výměrem Zemského

zastupitelstva bylo lounské zastupitelstvo ke dni 31. prosince 1940 rozpuštěno a nahrazeno dvanáctičlennou správní komisí. Osm ze čtyř členů komise bylo členy proněmeckých organizací, a tak byla tato komise více vstřícnější k protektorátním orgánům než původní zastupitelstvo. Mezi nejmarkantnější důkazy kolaborace tohoto uskupení patřilo dobrovolné odevzdání Masarykovy sochy ve prospěch říše, to jest na roztavení a přejmenování Masarykova náměstí na Viktoria Platz, na kterém se pak konaly monstrózní oslavy vítězství německých zbraní.

Viktoria Platz

Pramen: soukromá sbírka fotografií Jany Honsové

I přes úpornou snahu zalíbit se protektorátním úřadům, neměla správní komise dlouhého trvání. Po patnácti měsících byla její činnost ukončena a 2. dubna 1942 převzal veškeré správní povinnosti vládní komisař Heinz Rochlitzer. Ten ve spolupráci s gestapem prováděl místní perzekuce po atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha. Mezi 257¹⁶ tehdy zapsanými oběťmi nacistické zvěle byl i bývalý starosta Josef Fousek, kterého

¹⁶ B. Roedl(ed.), Louny, Louny 2005, str. 283.

16. června 1942 zatkli a popravili nacisté. Osudné se mu stalo tehdy nejoblíbenějšího obvinění: schvalování atentátu na Heydricha.

Perzekuce ale neprobíhaly jen v období heydrichiády. První drastický zásah přišel již v létě 1941. Kladenskému gestapu totiž byli trnem v oku členové lounské inteligence, Sokola, Československé obce legionářské a spolkových organizací, o kterých bylo známo, že stále šíří ideály předmnichovské republiky. Nejvíce zatčených patřilo k Veslařskému a tenisovému klubu Ohře a k místní organizaci Sokola. Předseda klubu František Hieke byl vězněn až do konce války v Mauthausenu a starosta Sokolské župy Sladkovského Václav Halla zemřel 22. března v Osvětimi. Zbytky těchto organizací pak byly definitivně zlikvidovány v červnu 1942.

Tak jako v mnoha jiných českých a moravských městech se protektorátní režim v Lounech nejtvrději vypořádal s občany židovské víry. Pro ty již od 21. června 1939 platily tzv. norimberské rasové zákony, které omezovaly možnosti jejich veřejného života na minimum. Počátkem čtyřicátých let začala konfiskace jejich majetku. Podle dochovaných záznamů bylo ve městě 45 nemovitostí v židovském vlastnictví¹⁷.

Deportace židů začaly v říjnu 1941. Cílovou stanicí byla nejprve Osvětim, od druhé poloviny února 1942 pak Terezín. Výsledek těchto deportací byl strašlivý. Z 219 židů, kteří byli úředně evidováni v roce 1940 v Lounech, zemřelo v koncentračních táborech 167.¹⁸

Válka v Lounech skončila skoro stejně klidně jako začala. Dne 5. května byl založen v restauraci U Somolů okresní národní výbor v čele s veterinářem Karlem Dolečkem. Ten okamžitě začal organizovat Národní stráž, která však byla velmi špatně vyzbrojena. Takže místo ozbrojených šarvátek probíhala tři dny vyjednávání s veliteli lounských kasáren o jejich kapitulaci. V noci 7. května konečně německá posádka souhlasila, odevzdala zbraně a byl jí umožněn odchod za říšské hranice. Klidné předání města narušil příští den až ustupující oddíl SS, ohrožující obyvatele střelbou a házením granátů a hlavně pak nálet tří německých letadel, která shodila bomby na městskou nemocnici. Kolem osmé hodiny večer do města dorazily první tanky Rybalkovy gardové armády směřující na Prahu.

Tím pro Louny fakticky válka skončila, ale utrpení ještě zdaleka ne. Nejprve se vyznamenali vojáci Rudé armády. Ti se ve městě chovali jako doma a začali doslova pojídat veškerý přeživší dobytek včetně koní, čímž některým rodinám způsobili větší ztráty než, utrpěly za celé války. Dalším problémem byl, stejně jako na počátku války, příliv uprchlíků.

¹⁷ B. Roedl(ed.), Louny, Louny 2005, str. 284.

¹⁸ Tamtéž, str. 285.

Jednalo se především o osvobozené vězně z koncentračních a pracovních táborů. Soudobé zprávy uvádějí, že v prvních dnech po kapitulaci Německa prošlo okresem Louny na 60 000 uprchlíků a válečných zajatců.

3. SADAŘSKÝ SPOLEK LOUNSKÝ

3.1 Vznik spolku

O důvodech vzniku Sadařského spolku lounského není v archiváliích zmínka, ale dají se vyčíst z tehdejší situace ve městě. Louny se měnily v 2. polovině 19.století z původního venkovského městečka v moderní město plné průmyslu se stoupajícím počtem obyvatel. Pro město bylo jistě prospěšné, že na jeho území vyrůstaly nové podniky a fabriky. Čím více však průmyslově rostlo, tím více, pravděpodobně nejen dle mého názoru, trpěla jeho krása. Zhoršující estetická úroveň města donutila tehdy ještě prvního radního, později starostu Petra Pavla Hilberta, k založení nového městského parku.

O ten se však neměl kdo starat. Také městské ulice byly stále plny železa a kamene. Proto starosta inicioval vznik nového městského spolku, který by vysazoval novou a pečoval o stávající zeleň.

V březnu roku 1885 byly tedy sepsány stanovy pro nový spolek. Jejich první a nejdůležitější paragraf zní: „Spolek má název Sadařský spolek lounský a jest jeho účelem, aby město Louny a jeho okolí okrašloval zakládáním nových a udržováním posavadních sadů k obecnímu užitku“.¹⁹

Stanovy byly velice pokrokovým dokumentem, protože ve čtvrtém paragrafu se praví, že až na post předsedy, může být jakýmkoliv členem spolku, to jest i místopředsedou, žena.

Základní poplatek byl stanoven pro zakládajícího člena na 10 zlatých a dále pro činné členy 30 krejcarů měsíčně.²⁰

1. července roku 1885 se sešla ustavující schůze Sadařského spolku lounského. Dostavilo se 19 zájemců o post zakládajícího člena, vesměs velmi vlivných lidí v Lounech. Z nich bylo zvoleno představenstvo spolku, jež vypadalo následovně: předsedou byl jmenován c.k. okresní hejtman Alois Landfrass, místopředsedou advokát Dr.Edvard Scheberle a do výboru byli zvoleni starosta města Loun JUDr.Petr Pavel Hilbert, učitel Jan Klečka, lékárník Karel Sekera, notář Dr.Valentin Stopka, okresní starosta Antonín Vidman, hosp.správce Lubomír Lhota, majitel mlýna František Jirásek(po měsíci vystřídán kaplanem Štěpánem Trojanem), městský důchodní Josef Šroubek, městský tajemník Jan Hainc a účetní Karel Pfeifer.

¹⁹ SOkA Louny, fond 58, Sadařský spolek Louny 1885-1948, karton č.1, inv.č.1, Stanovy sadařského spolku lounského.

²⁰ tamtéž.

Na příští schůzi 30. července 1885 byli zvoleni spolkoví funkcionáři. Jednatelem byl zvolen Karel Sekera, pokladníkem Štěpán Trojan a dohlážitel sadů Josef Šroubek. Výbor se také usnesl, že požádá jiné činné sadařské spolky o radu, jak vlastně začít. Na této schůzi Hilbert poprvé poukazuje na oblast v „Trávníku“ (dnešní výstaviště), kde již nějaké stromy jsou, a proto bude nejjednodušší, začít s výsadbou právě zde.²¹

²¹ SOkA Louny, fond 58, Sadařský spolek Louny 1885-1948, karton č.1, inv.č.1, Jednací protokol 1885-1921, zápisy ze schůzí 1.7 a 30.7 1885.

3.2 Činnost spolku

Prvním úkolem výboru bylo nabrat co nejvíce členů. K tomu účelu byli na návrh tajemníka Haince každý měsíc zvoleni dva pánové, kteří za tímto účelem obcházeli město a získávali nové členy. Výbor také požádal čtrnáctideník Lučan, aby zveřejňoval ve svém listě spolkové zprávy a žádosti.

Spolek si uvědomoval, že finance získané z členských příspěvků nemohou dostatečně pokrýt náklady na solidní sadbu. Požádal tedy Státní okresní zastupitelství, aby se stalo formálním členem spolku. Zastupitelství této žádosti vyhovělo a darovalo příspěvek 10 zlatých jako zakládající člen. Mnohokrát pak pomohlo sadařům svými financemi, aby mohli plnit své poslání.

Aktivní činnost spolku začala již 11. února 1886, když se výbor usnesl, že na vrch Oblík bude vysazeno 100 kusů akátů a na blízký Červený vrch 5000 kusů smrčků.

Již v březnu 1886 Hilbert z časových důvodů rezignoval na své místo ve výboru. Přislíbil však spolku plnou podporu na radnici, a že bude vždy ochoten přiložit v rámci možností ruku k dílu.

V dubnu roku 1886 začala také výsadba v Trávníku. Sadaři zde zasadili 200 jilmů a 90 lip, které dostali darem od obce, a tím zde vytvořili okružní alej.

Poprvé zveřejnil pokladník zprávu o financích spolku 29. května 1886. Příjmy tehdy činili 236 zlatých a výdaje 20 zlatých. Sadaři měli tedy k dispozici 216 zlatých, které okamžitě využili. Dohlížitel sadů Šroubek za ně nakoupil akáty a spolek je vysázel Pod šancemi.²²

V průběhu roku 1887 se spolek začal soustředit spíše na úpravu samotného města. První ulicí, kterou osázeli stromořadím a keři, byla ulice Na Valích. Objevily se zde ale první případy vandalismu a zeleň musela být opatřena drátěnou ochranou. Spolek také začal upravovat a renovovat staré sady kolem kostela U Matky boží.

Na výborové schůzi konané 17. října 1887 byli zvoleni pánové Scheberle, Trojan, Šroubek a Pfeifer, aby vypracovali plán, podle kterého se bude spolek v příštích letech řídit.

Již od počátků se však spolek musel potýkat s mnoha překážkami. Musel být například vyplacen úplatek 3 zlaté pastýři Nunkovi, aby nepásl své ovce na úpatí Červeného vrchu na nově osázených místech. Od úpravy svahu u řeky pod hradbami muselo být roku 1887 zase upuštěno z důvodů „výtoku hyzdících nečistot“. Ačkoli si Dr. Scheberle stěžoval až u městské

²² SOkA Louny, fond 58, Sadařský spolek Louny 1885-1948, karton č.1, inv.č.1, Jednací protokol 1885-1921, zápisy ze schůzí 1.9.1885; 11.2., 13.3., 29.5. 1886.

rady, aby přinutila nájemníky v Radniční(Hilbertově) ulici řádně vystavět kanály, bylo spolku vyhověno až tři roky poté. Většina snah spolku se však dařila dle plánů a získával stále více členů z řad lidí, kterým nebylo jejich okolí lhostejné.²³

V průběhu roku 1888 pokračovaly práce na Červeném vrchu a sadaři upravovali staré sady kolem kostela sv. Petra. Dne 1. března se pokusil tajemník Hainc prosadit návrh na snížení členského příspěvku na 1 zlatý, aby tím spolek získal více členů. Byl však po delší debatě zamítnut. Hned dva týdny poté přednesl ten samý návrh učitel Klečka a výbor s návrhem už souhlasil. 18. března 1888 byl na návrh dr. Scheberleho starosta města Petr Pavel Hilbert jmenován za své zásluhy čestným členem spolku. Rok 1888 byl pro spolek opravdu štědrým. V březnu dostali totiž darem 1 200 křovin od ministerstva orby a 31 000 boroviček od hospodářského spolku . Obojí začal spolek vysazovat na Červený vrch. V dalších čtyřech letech se spolek věnoval především parku v Trávníku a vysazování lesních stromků na Červený vrch.²⁴

Dne 8. března roku 1891 byla na výborové schůzi odsouhlasena stavba dřevěné lávky, která by spojovala již existující park s novými sady v Trávníku. Na její stavbu se vyčlenilo 2000 zlatých a projekt byl zadán ing. Juliu Hilbertovi z Lublaňe. V červenci 1891 zakoupil spolek pozemek o rozloze 5 592 m² za 1 350 zlatých, příští rok ho osázel a připojil k Hilbertovým sadům. Právě z tohoto pozemku nakonec vedla lávka do Trávníku. Sadaři také začali vozit kamení z Oblíku a upevňovat s ním břehy Hilbertových sadů a nově zakoupených pozemků na téže straně řeky.²⁵

Starosta Hilbert se vrací do spolku 13. března 1892 a je zvolen na post místopředsedy. Začátkem roku 1893 musel spolek přistoupit k radikálnějšímu přístupu při ochraně alejí v městských čtvrtích. Jako vždy byla nejproblémovější ulice Na Valích. Zde se případy vandalismu objevovaly stále častěji. Po delším rokování se sadaři rozhodli obehnat poškozované stromky ostnatým drátem. Toto opatření mělo skutečně efekt a případů vandalismu ubylo. O rok později na nátlak městské rady však musel být ostnatý drát odstraněn, protože byl nebezpečný kolemjdoucím. Místo drátů najímá tedy spolek hlídače za 3 zlaté měsíčně. K podobným případům došlo na cestě k Dobroměřicím. Zde se však dle znaků jednalo pouze o jednoho pachatele. Sadaři zde tedy vystavili tabulky, na kterých nabízejí 5 zlatých tomu, kdo udá pachatele.

²³ SOKA Louny, fond 58, Sadařský spolek Louny 1885-1948, karton č.1, inv.č.1, Jednací protokol 1885-1921, zápisy ze schůzí 24.2., 17.10. 1887.

²⁴ Tamtéž, zápisy ze schůzí 1.3., 18.3., 19.4., 10.10. 1888.

²⁵ Tamtéž, zápisy ze schůzí 8.3., 22.6., 10.8. 1891.

Koncem roku, přesněji 18. října 1893, přišel se zajímavým návrhem učitel Klečka. Žádal spolek, aby za své finance nakoupil pokojové květiny, které by pak rozdal mezi dospívající děvčata na lounských dívčích školách. Zajímavému nápadu bylo vyhověno a spolek tak také učinil. Za své finance nakoupil 330 rozličných květin. Mezi ně patřily begonie, pelargónie, fuchsie, růže.aj. Ty pak předal řediteli místních dívčích škol.²⁶ Přesně o rok později, 23. října, uspořádali sadaři v budově školy výstavu rozdaných květin. Výsledek byl neuvěřitelný. Z celého počtu 330 květin zde nechyběla ani jedna. Na většině květin bylo jasně viditelné, s jakou láskou a pílí se o ně děvčata starala. Po těžkém rozhodování se stala vítězkou výstavy Pepička Dapeciová a jako odměněnu dostala 6 korun. Sadaři se rozhodli z této akce udělat tradici a darovat nové květiny dívkám každý rok. Jak je psáno v knize schůzí Sadařského spolku lounského ze dne 23. října 1894: „Význam tohoto zušlecht'ujícího působení na mladistvou mysl dorůstající mládeže jest nepopíratelně velký.“²⁷

Celkově bylo za rok 1894 vysázeno 20 000 borovic a 500 dvouletých modřínů. Byl upraven park za Nemocnicí korunního prince Rudolfa (dnešní Holárkovy sady) a zde bylo vysázeno 300 tříletých smrčků. V Trávníku byly upraveny cesty a vysázeny drobné keře. Spolek také daroval křoviny Veslařskému spolku, který je vysázel kolem své loděnice. Po parcích bylo rozvěšeno na 50 budek pro špačky. Tohoto roku také město vyšlo sadařům vstříc a dovolilo jim zaznamenat do pozemkového archu park jako les nižší třídy. Tím dosáhli snížení daní ze svých pozemků.²⁸

17. března 1895 odstoupje ze svého postu dlouholetý předseda spolku c.k. okresní hejtman Alois Landfrass a na jeho místo je zvolen purkmistr královského města Louny Petr Pavel Hilbert. Ten využívá svého postu na radnici a přikazuje místním strážníkům, aby své pochůzky směřovali i do městských a spolkových sadů a aby věnovali větší pozornost i alejím v samotném centru města.

V příštích třech letech se sadaři soustředili převážně na úpravu parku za nemocnicí. Ten byl rozšířen směrem na jih, až k nové zastávce na plánované trati lounsko-rakovnické. Cesty byly zasypany štěrkem, umístily se sem nové lavice a vše se dokonale upravilo. Celkem zde bylo vysázeno 250 smrčků a 250 tříletých jedlí. Poté, na žádost nemocnice, byl park rozdělen na část pro nemocné a na část pro veřejnost.

Vzhledem k velikým spolkovým výdajům ať už za zeleň, či za nově skupované pozemky pro park v Trávníku, uchýlil se spolek k masivnímu náboru členů. Na schůzi dne

²⁶ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.1, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 13.3. 1892; 20.1., 20.3., 12.5., 18.10. 1893.

²⁷ Tamtéž, zápis ze schůze 23.10. 1894.

²⁸ Tamtéž, zápisy ze schůzí 13.3., 13.4., 23.10., 15.12. 1894.

4. dubna 1897 bylo odhlasováno, že každý člen spolku musí přivést z okruhu svých přátel minimálně jednoho nového člena. Díky tomuto zásahu se měly řady sadařů rozrůst více jak o polovinu. V parku v Trávníku, neboli Novém parku, byly umístěny lavičky a cesty upraveny štěrkem z Chlumčanského vrchu. Pravidelné kontroly prováděné v Novém parku odhalily, že plno návštěvníků sadů jsou zámožní lidé, kteří ale nejsou členy spolku. U vstupů do parku byly tedy umístěny cedule informující, že toto je soukromý pozemek Sadařského spolku lounského a že vstup je povolen pouze členům, přespolním hostům a chudině. I přes toto upozornění ale navštěvovali majetní nečlenové park. Výbor spolku jim tedy zaslal dopis, ve kterém je vybízel, aby zaplatili 1 zlatý jako členský příspěvek a mohli tedy pobývat v parku legálně. Většina takto oslovených nakonec ochotně zaplatila.

Dne 8. května 1898 odstupuje Hilbert z časových důvodů z postu předsedy, ale zůstává nadále členem výboru. Novým předsedou je zvolen účetní Okresní hospodářské záložny Karel Pfeifer.

Už po několikáté se sadaři musí vypořádat s případy vandalizmu a nevhodného chování návštěvníků parků. Především díky přičinění starosty Hilberta je vyslyšena jejich prosba, aby městští strážníci věnovali větší pozornost parku za Nemocnicí korunního prince Rudolfa. Mezi další opatření patří i zákaz volného pohybu psů ve všech parcích, protože při pravidelné kontrole členy Sadařského spolku v červenci 1898 byly parky strašným způsobem zaneřáděny od psích výkalů. Další nezdar potkal sadaře při pokusu označit v parku rostoucí zeleň příslušnými kovovými štítky. 12. května 1898 byly štítky rozmístěny v Novém parku, ale 22. července byly do jednoho ukradeny. Od dalšího označování stromů a keřů tedy spolek upustil.²⁹

Dne 18. května 1899 umírá dlouholetý pokladník a jeden z iniciátorů založení spolku Jan Hainc. Na jeho místo nastupuje Josef Šroubek. Téhož měsíce musí spolek zamítnout kvůli pravděpodobným škodám žádost Dámského odboru severočeské jednoty na pořádání koncertu v Novém parku. K tomuto roku se váže také jedna kuriozita, a tou je zajímavé řešení problému s chrousty. Ti výrazně poškozovali mladé modřiny na Červeném vrchu. Pan učitel Nejedlý vyřešil tuto situaci pořádáním školních výletů, při kterých měly děti soutěžit ve sbírání chroustů. A skutečně, ani ne za měsíc bylo po chroustech. Protože spolková pokladna zela prázdnotou, byl v letech 1900-1902 vysázen pouze park před sokolovnou a došlo k drobným úpravám v Novém parku.

²⁹ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.1, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 17.3. 1895; 4.3., 20.11. 1896; 15.3., 4.4. 1897; 8.5., 12.5., 22.6. 1898.

*Park před sokolovnou na dobové pohlednici
Pramen: soukromá sbírka pohlednic Jaroslava Rychtaříka*

Spolek se soustředil spíše k nabírání nových členů. Sadaři obcházeli město a vylepovali plakáty. Pan předseda Pfeifer dokonce zaslal prosbu na vedení c.k. Státních drah. Žádá, aby toto vedení přemlouvalo své zaměstnance k přistoupení do Sadařského spolku lounského. Vzhledem k těmto snahám získat členy se není třeba vedení spolku divit, jak moc ho rozčílily výsledky náhodných kontrol v parcích. Ačkoliv do parku měli mít přístup pouze členové, 80% zde promenádujících se lidí nikdy nezaplatilo vstupní příspěvek. Na schůzích výboru se zuřivě diskutovalo jakými prostředky tomu zabránit. Radikálnější řešení jako pokuty či oplocení však nepřicházela při povaze spolku v úvahu. Byly tedy ještě více rozšířeny povinnosti dohlížitelů sadů, hlavně aby prováděli častější kontroly parků.³⁰

I přes dvouleté snažení o získání členů, nedošlo k jejich výraznějšímu vzestupu. Na začátku roku 1903 měl spolek 381 členů z celkového počtu 10.212 obyvatel města Loun. Přesto ale za předešlé dva roky spolek naspořil 23 000 zlatých, které použil tam, kde jich bylo třeba. To jest na Červeném vrchu, v Novém parku a Hilbertových sadech, ve městě

³⁰ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.1, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 12.3., 20.5. 1899; 1.3., 19.12. 1900; 10.3. 1901; 23.3., 7.8. 1902.

a k nákupu pozemků. Jen pro ilustraci - zatímco v letech 1901 a 1902 vysázeli sadaři na 43 137 stromků a keříků, jen za rok 1903 bylo zasazen 67 828 sazenic.³¹

Někdy v období 1904-1906 odchází Hilbert definitivně ze spolku. Přesnější informace o jeho odchodu či důvody, proč takto učinil, nejsou v archiváliích zmíněny. Spolek se v této době nachází v krizi. Nízký počet členů nezajišťuje potřebné finance k udržování dosavadních sadařských pozemků natožpak jejich rozšiřování. Proto je na schůzi dne 28. května 1906 odhlasováno předání všech sadařských pozemků, ale i dluhů obci. S jedinou výjimkou a tou je malá část Nového parku. Ta i nadále zůstává soukromým sadařským pozemkem. Předání se uskutečnilo až na jaře 1908 a obec tím získala upravené pozemky o rozloze 4,5 ha.

Hilbertovy sady

Pramen: soukromá sbírka fotografií Jany Honsové

V té době spolek nic nového nevysazuje. Upravuje park za nemocnicí a ulici Na Valích. 13. října 1908 umírá předseda spolku Karel Pfeifer a na jeho místo je zvolen Adolf Šaroch. Stále prázdná pokladna neumožňovala rozsáhlejší výstavbu. Za zmínku ale stojí vysázení 100 lip kolem náměstí na jaře roku 1910. V letech 1911 a 1912 byly pouze upravovány již vysázené porosty, umístěny lavičky v parcích a opatřeny drátěné koše pro lípy na náměstí.³² Tím se sadaři stále více zadlužovali. V dalších letech spolek šetřil, aby mohl zaplatit dluhy a zakoupit les od pana Vildomce, který nejenže narušuje celistvost Hilbertových sadů, ale spolek zde také chce s pomocí tělovýchovné jednoty Sokol vystavět

³¹ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.1, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 29.1., 24.5. 1903.

³² Tamtéž, zápisy ze schůzí 28.5. 1906; 13.8. 1908; 9.3. 1910; 20.7. 1911.

pavilón k pořádání koncertů. Pan Vildomec však požadoval za malý kus pozemku obrovský finanční obnos. Sám předseda u něj agitoval až do roku 1917. Nedosáhl však ničeho. Vildomec byl však koncem války zabit a jeho žena prodala pozemek jistému Kučabovi. S ním se roku 1921 spolek konečně dohodl o výměně onoho lesa za jiný pozemek, pro Kučabu vhodnější.³³

Za války se spolek odmlčel a sešel se až 29. července 1918. Válka dosti omezila jeho činnost. Chyběla pracovní síla a nebylo možné sehnat potřebný počet sazenic. Během války se ale opět zaplnila spolková pokladna díky členským příspěvkům. Sadaři měli k dispozici 3 734 korun. Tyto peníze oživily ekonomiku spolku a sadaři se mohli pustit opět do vysazování. Ještě v roce 1918 vysázeli na jižním svahu Červeného vrchu místo uhynulých smrčků a borovic mladé břízy. Dále pak nahradili porosty ve městě a v parcích, které uhynuly v průběhu války.³⁴ Spolek se také 7. května 1923 rozhodl, že přistoupí za člena „Svazu okrašlovacích spolků v Republice Československé v Praze“.

Dne 12. února 1925 umírá předseda Adolf Šaroch a do křesla předsedy je zvolen stavitel Jindřich Grüner, který je posledním předsedou spolku.

Za účelem bližšího spojení mezi obcí a spolkem jmenuje městská rada 7. května 1925 svého zástupce ve výboru Sadařského spolku lounského. Spolek od té doby opravdu více spolupracuje s vedením obce. V praxi to vypadalo asi takto : spolek zakoupí sazenice a předem vyhlédnutý pozemek vhodný k osázení a město ho na své náklady osází. Tento systém se ukázal jako velice účinný. V letech 1926 až 1928 byly, na návrh člena výboru pana Fastra, vysazovány moruše na Červeném vrchu a u nové nemocnice. Spolek počítal s pozdějším pěstováním bource morušového. K tomu ale nikdy nedošlo.³⁵

V dubnu 1928 se odehrává další zajímavá kapitola z činnosti spolku. Vše začalo zakoupením pozemku v Novém parku od ing. Fanty, na kterém se nacházelo tenisové hřiště. I se zařízením hřiště stála koupě 25 000 korun. Polovinu částky však zaplatila obec. Spolek plánoval tenisové hřiště zrušit, začal rozprodávat sítě a další zařízení kurtů. Z jedné poloviny pozemku hodlal udělat dětské hřiště a druhou osázet. Proto zamítnul žádost tenisového klubu ze dne 20. září 1928 o pronájem hřiště za 10 000 korun na pět let.

O měsíc později to tenisový klub zkouší alespoň na jeden rok, ale bez úspěchu. V důsledku toho pak 9. dubna 1929 podává tenisový klub na spolek žalobu, že bezdůvodně odmítá jejich žádosti o pronájem. Po delším rokování se spolek ze strachu před žalobou rozhodl přenechat

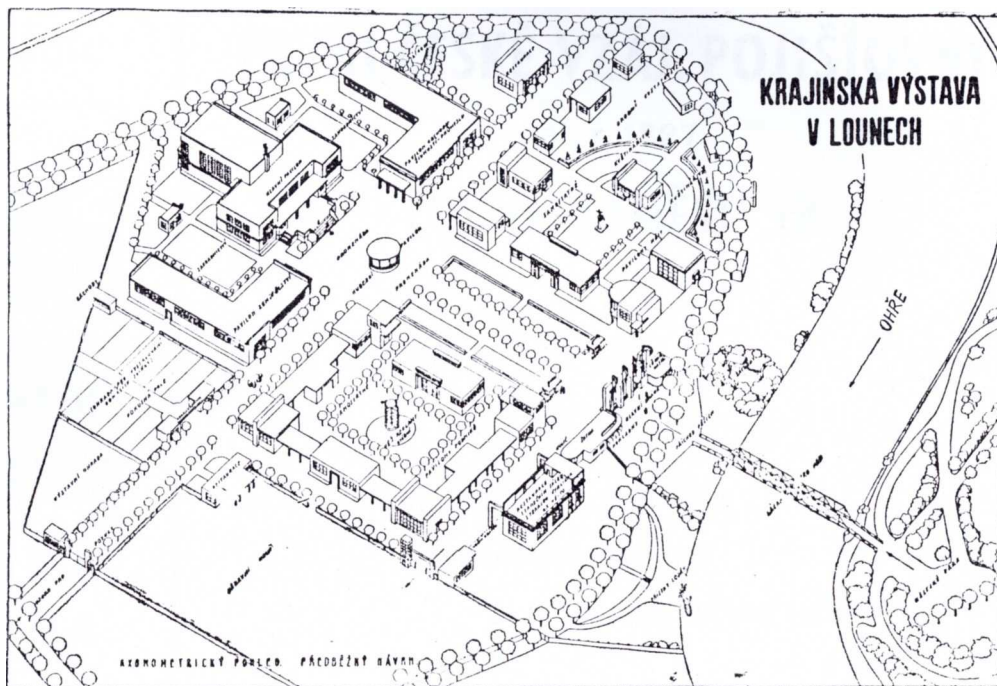
³³ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.1, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 28.2., 14.5. 1914.

³⁴ Tamtéž, zápisy ze schůzí 29.7., 23.9. 1918.

³⁵ SOKA Louny, fond 58, Sadařský spolek Louny 1885-1948, karton č.1, inv.č.2, Jednací protokol 1921-1946, zápisy ze schůzí 7.5. 1923; 5.3., 7.5. 1925; 19.6., 22.7. 1926.

hřiště tenisovému klubu do 15. října 1929. Měsíc před vypršením lhůty žádají tenisté opět o pronájem, tentokrát na tři roky. Spolek nakonec souhlasí s pronájmem, ale za určitých pravidel. Tenisový klub dostane hřiště pouze na jeden rok, a to za nájemné 2 000 korun, vyklidí hřiště do 15. října 1930 a veřejně se omluví za své snahy získat hřiště pomocí žaloby. V dalších třech letech to vypadalo stejně. Tenisový klub hřiště v daném termínu neopustil, sadaři jej vypověděli z nájmu, klub podal žalobu a spolek ustoupil vždy na další rok. Nakonec tento spor spolek vzdal a pronajal hřiště tenisovému klubu na dobu neurčitou za 1500 korun na rok.

V průběhu tohoto sporu, vzhledem k výdajům za zakoupení pozemku s tenisovým hřištěm, sadaři spíše zachraňovali a upravovali již vysázené sady. Hlavní úpravy provedli v bývalém spolkovém sadu v Trávníku. Za účelem Krajské výstavy severočeské, konané od června do července 1931, museli vykácet většinu pracně vysázeného parku a vysázet na jejich místo lipové stromořadí, přesně dle plánu architekta Chocholy. I jejich zásluhou tím vznikl ojedinělý výstavní komplex, který se stal svým položením, úpravou, rozsáhlostí

Nákres výstaviště z roku 1931

Pramen: Katalog a památník Všeobecné krajské výstavy severočeské v Lounech, Louny 1931, str. 2.

a estetickým dojmem raritou v tehdejší republice. Mimoto zřídil spolek v říjnu 1931 nové dětské hřiště v parku za starou Nemocnicí korunního prince Rudolfa.³⁶

Sotva spolek vyřešil složitou situaci s tenisovým klubem, musel řešit další spor. Tentokrát s městským zahradníkem, který začal v roce 1934 uřezávat smrkové větve v městském parku (bývalých Hilbertových sadech). Zahradník, který měl na starosti vysazování květin v parku, tvrdil že tyto větve nepropouští dostatek světla právě pro jeho květiny. Sadařský spolek pozval do parku dva znalce. Nadlesníka pana Třetinu a pana Rubliče, zahradního inspektora. Ti podali dobrozdání, že ořezávání smrkových větví je vandalismus a že stromky po tomto zákroku jistojistě uhynou. Toto dobrozdání společně se stížností bylo zasláno panu starostovi. Ten však dobrozdání vrátil se vzkazem, že spolek tuto událost zveličuje a že se nic nestalo. Mezitím zahradník pokračoval v ořezávání. Výbor Sadařského spolku se tedy dostavil na zasedání městské rady, která po přezkoumání případu konečně zakázala zahradníkovi další ořezy.

V roce 1934 začal spolek také se svým novým velkým projektem a to vysázením lesa na Mělcích, který měl sloužit k odpočinku a pochůzkám. Měl to být stejný projekt, jako vysázení stromů na Červeném vrchu či spolkového parku v Trávníku. Jak se později ukázalo, byl to projekt daleko náročnější. První várka 10 000 smrků se ujala a v plánu bylo vysázet zde ještě modřiny, břízy, javory, borovice, duby, jasan, vazy a akáty.

K tomuto roku se váže i jedna kuriozita. Městská rada nařídila spolku, aby v novém lesíku na Mělcích odstranil výstražné tabule s nápisem vstup zakázán. Ty tam byly dány, aby sazenice nebyly poškozovány pobíhajícími lidmi. Proti tomu se spolek ohradil a varoval městskou radu, že jestli k tomu budou donuceni, rozpustí spolek. Tabule tam tedy zůstaly. Nedlouho poté se tam však objevily nové cedule s textem : „Okusování stromků se zajícům a králíkům zakazuje“. Po odstranění těchto tabulek se na jejich místě objevily nové : „Vy nám nemáte co poroučet. Králíci“. Později bylo zjištěno, že tento recesista byl přítel pana předsedy Grünnera a pouze si z něj vystřelil.³⁷

Dne 6. června 1935 byla zaslána žádost městské radě, aby vypalování trávy na loukách kolem lesu na Mělcích dělali pouze odborníci a aby na to město dohlédlo. Město však odmítlo, údajně pro nedostatek odborníků. V létě 1935 zažily Louny nebyvalá vedra. V důsledku toho většina mladých sazenic na Mělcích uschla. Celkově přišli sadaři o 17 000 sazenic a museli na Mělcích začít znova. Toto však neměla být jediná pohroma, která tento

³⁶ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.2, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 28.4., 20.9. 1928; 12.4. 1929; 9.1., 9.10. 1931.

³⁷ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.2, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 15.2., 12.11. 1934.

nový les měla postihnout. Dne 26. května 1937, po opětovném vysázení mladých smrčků, zapálil kočí Antonín Hausenblas při vyžíhání trávy pracně vysázený lesík, a i když přiběhla hasit spousta lidí z Loun, všechny sazenice lehly popelem. Tím přišli sadaři o 10 000 sazenic a utrpěli škodu 1 773 korun. Podali trestní oznámení na kočího Hausenblase a ten byl odsouzen k pouhým 20 korunám pokuty.³⁸

Obsazení republiky německou armádou, následná válka a protektorát spolek v jeho činnosti nezastavily. Bylo ale těžší sehnat sazenice a spolek musel každý rok odesílat zprávu o činnosti a majetku. Dne 11. října 1939 výbor odsouhlasil, aby se nevybíral příspěvek od židů, kteří v této těžké době jistě potřebovali každou korunu. V tomtéž roce byla postavena v novém parku ptačí voliéra.

Rok 1940 přinesl další pohromy pro lesík na Mělcích. Na jaře ořezal z neznámého důvodu Bohumil Zima z Lenešic 150 bříz a byl soudem potrestán týdenním vězením. 22. května zapálila jistá Jelínková opět při vyžíhání trávy kus lesíka. A aby toho nebylo málo, začala se stráň, na které byl les vysázen, sesouvat do Ohře. Úprava svahu by stála 10 000 korun, město je však nedarovalo a spolek si takový výdaj nemohl dovolit. Téhož roku daroval spolek městskému zahradníkovi 500 korun, aby za ně zakoupil vzácné stromy, které pak vysázel v městském a Novém parku. Spolek také požádal obec, aby strhla, v té době již chátrající pavilony, které hyzdily Nový park, zrušila zdejší koupaliště, která jsou ve městě další tři, a zakázala provozování kolotočů v parku. Vzhledem k tomu, že probíhala válka, a tím pádem žádná další výstava nepřicházela v úvahu, město souhlasilo, a dalo pavilony odstranit. Koupaliště a kolotoče však zrušit nenechalo.³⁹

16. července 1941 už spolku došla trpělivost a žádá Obecní správní komisi v Lounech o povolení rozhodovat kdo, kdy a jak bude vyžíhat trávu na Mělcích. Pokud jim obec nevyhoví, nebude spolek pokračovat ve vysazování na Mělcích, ale bude se soustředit na výsadbu na svých soukromých pozemcích. Pod tíhou této výhrůžky město svolilo a les na Mělcích byl konečně v bezpečí. Tento den se také konala poslední schůze za války.

Po zbytek okupace se spolek odmlčel. 16. března 1946 se konala první schůze po válce. Volba výboru byla odložena na neurčito, než se nabere více členů. Tím zápis končí a více se již sadaři nesešli.

28. dubna 1948 přináší Jindřich Grüner na Místní národní výbor veškeré písemnosti Sadařského spolku lounského včetně vkladních knížek s hotovostí 3 897 korun. Místní

³⁸ Sadařský spolek Louny 1885-1948, inv.č.2, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 6.6., 12.11. 1935; 21.7. 1937.

³⁹ Tamtéž, zápisy ze schůzí 11.10. 1939; 21.3., 25.5., 2.11. 1940.

národní výbor navrhuje, aby doklady, písemnosti a hotovost byly použity jako základ pro činnost nově zřízeného Okrašlovacího odboru. Tak se také stalo.⁴⁰

3.3 Petr Pavel Hilbert

V této části své práce se věnuji podle mého názoru nejdůležitější osobě Sadašského spolku v Lounech. Petr Pavel Hilbert byl předsedou této organizace jen pár let, přesto ale měl díky svému postavení na radnici a ve výboru městské spořitelny rozhodující vliv na činnost sadašského spolku. Z postu starosty zajišťoval spolupráci spolku s radnicí, například při výkupu pozemků, či získávání půjček od městské spořitelny. Zároveň byl také původce myšlenky založení okrašlovacího spolku v Lounech, za což bojoval v městském zastupitelstvu prakticky celá sedmdesátá léta. Lze tedy usuzovat, že nebyť P. P. Hilberta, sadašský spolek by měl nejen problémy s praktickým fungováním, ale dokonce by nejspíše ani nevznikl.

Petr Pavel Hilbert byl ale především veleúspěšným lounským politikem. Rapidní rozvoj města, který probíhal v době kdy byl v úřadu starosty, nemá v lounské historii obdoby. Je až s podivem, že o této důležité postavě lounských dějin nebyla až do této doby vydána žádná studie či publikace. Proto se pokusím na následujících stránkách podat alespoň stručný popis jeho života a činů.

3.3.1 Hilbertův příchod do Loun

JUDr. Petr Pavel Hilbert se narodil roku 1834 v západočeské metropoli Plzni jako syn měšťana a vlastence Mikuláše Hilberta. V bouřlivém roce 1848 spáchal jeho otec z důvodu začínající perzekuce ze strany úřadů a z obavy ze ztráty zaměstnání sebevraždu a zanechal tak čtrnáctiletého syna a čtyři dcery.

Petr Hilbert vystudoval právnickou fakultu. Po jejím dokončení se pokusil získat místo úředníka v Obchodní a živnostenské komoře v Plzni, ale neuspěl. Brzy se oženil a následující dva roky strávil jako koncipient v Trutnově, kde se mu narodily dvě děti. Poté se vrátil do svého rodného města a pracoval v advokátní kanceláři JUDr. Rzihy.

Zlom v jeho životě nastal po jmenování zemským advokátem. V roce 1868 přišel do Loun, tehdy ještě agrárního města se 4000 obyvateli. S odstupem času můžeme konstatovat, že přišel ve vhodnou dobu. Z profesního hlediska neměl jako jediný advokát ve městě

⁴⁰ Sadašský spolek Louny 1885-1948, inv.č.2, Jednací protokol, zápisy ze schůzí 16.7. 1941; 16.3. 1946.

konkurenci, a tím se okamžitě dostal do vyšší společnosti. Z politického hlediska mu zase pomohlo, že nebyl angažován do někdy až nechutných tahanic, které se odehrávaly koncem šedesátých let na radnici. Louny se zároveň nacházely na začátku hospodářské konjunktury, ke které mohl a nakonec také výrazně přispěl, přesně v duchu radikalismu národní strany svobodomyšlné, jejímž byl členem. Po příchodu do města si pronajal byt, ale brzy si zakoupil dům na náměstí čp. 49 proti dnešní budově soudu. V Lounech se mu narodily další čtyři děti, z nichž jmenujme stavitele Kamila, který dokončil katedrálu sv. Víta, a mladšího syna Jaroslava, slavného českého spisovatele a dramaturga.

3.3.2 Hilbertova politická kariéra

Jak jsem již zmínil, neměl Hilbert problémy se zapojením se do místní politické elity. Kronikář Jan Hainc o něm píše: „27. září 1868 otevřel svou kancelář advokátní JUDr. Petr Pavel Hilbert, rodák plzeňský..... Předchází ho dobrá pověst, že je upřímným a rozhodným národovcem, v němž získají Louny na poli národním, politickém a sociálním“⁴¹. Že neměl problémy, je ale jen slabé slovo, jeho vstup do politiky byl přímo raketový. Dne 7. srpna 1869 byl poprvé zvolen do zastupitelstva a jako nováčkovci mu byla nečekaně přidělena povinnost zasedat ve výboru lounské spořitelny. Tento výbor kontroloval příjmy a výdaje městské spořitelny, která byla hlavním investorem a sponzorem staveb a občanských sdružení na lounsku. V tomto výboru pak Hilbert setrval nepřetržitě až do konce své politické kariéry. Zároveň, nejspíše protože byl advokát, dostává nespočet úkolů týkajících se smluv a financí města.

Další funkce se pak jen hrnuly. Již 23. února 1871 byl jmenován IV. radním a zároveň byl členem výborů spořitelny, chudinského a školního (na ten chce Hilbert rezignovat ale není mu to povoleno). Zároveň vytváří za město smlouvy a angažuje se v prosazení stavby soukromé dráhy pražsko-duchcovské. O Hilbertově vzrůstajícím sebevědomí svědčí i to, že v září 1871 inicioval a posléze odeslal na vyšší místa petici, ve které městská rada odmítá zaplatit baronu Malovcovi za jeho vojenský zásah, který jak se domnívali, byl naprosto zbytečný.

Po zbytek sedmdesátých let byl Hilbert členem mnoha výborů a angažoval se především v otázkách týkajících se železnice. Za zmínku určitě také stojí jmenování nového městského důchodního Josefa Šroubka v prosinci 1874. Tuto velmi důležitou obecní funkci získal muž,

⁴¹ SOKA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. CH 6, Kronika Jana Haince 1850-1889, str. 91.

o kterém do té doby není v zápisech městské rady ani zmínka a který pracoval jako písař v advokátní kanceláři Petra Pavla Hilberta.

Dne 10. ledna 1878 se stal Hilbert prvním radním. Výrazně podporoval snahy svého přítele a tehdejšího starosty MUDr. Josefa Frotzla. Toho se snaží přemlouvat k setrvání v úřadě i přes jeho časté snahy rezignovat. Jak bylo již uvedeno výše v roce 1881 Josef Frotzel z důvodu vzrůstající klientely ve své ordinaci rezignaci nestáhl, a tak se 17. října stal JUDr. Petr Pavel Hilbert lounským starostou. Úřad starosty obhájil ještě pětkrát a odstoupil až roku 1899. Jeho silná pozice se opírala o mladočeskou většinu na radnici a o jeho velikou oblibu u měšťanstva.

Dalo by se říct, že Hilbert byl dokonalým prototypem starosty tehdejší doby. Svým energickým jednáním, silnou vůlí a ctižádostí vzbuzoval respekt. Pokud jenom mohl, tak každý problém o kterém se mělo jednat, ať už šlo o výstavbu silnice, stoky, či o finanční záležitost, sám osobně prošetřil. Nezanedbával národní cítění. Prosadil přejmenování některých ulic, jako např. Širokou na Havlíčkovu či Lazaret na Husovu a mnohdy inicioval debatu o národnostních problémech na půdě zastupitelstva. A k tomu byl ještě horlivým zastáncem a ochráncem spolkové činnosti, a dokonce také členem některých spolků. Hilbertova nejužitečnější vlastnost ale byla, že se nebál realizovat rozsáhlé urbanistické projekty, které významně změnily ráz Loun. Za jeho úřadování se z čistě agrárního města podařilo vytvořit desetitisícovou agrárně-průmyslovou aglomeraci. Následující tabulka ukazuje v lounských dějinách ojedinělý vzestup obyvatelstva v 90. letech 19. století, který nebyl překonán ani v 70. a 80. letech 20. století při výstavbě panelových sídlišť.

Počet obyvatel Loun v letech 1880-1910	
Rok	počet obyvatel
1880	5561
1890	6208
1900	10212
1910	11484

pramen: Šubrt J., Statistika okresu lounského, Louny 1930, str. 8-9

Tento bouřlivý vzestup obyvatel byl způsoben právě Hilbertovými urbanistickými projekty jako výstavbou dopravní infrastruktury, průmyslu atd. Město ztratilo definitivně svůj provinční ráz a stalo se výrazným centrem Poohří. Myslím, že vrchol Hilbertovy politické kariéry přišel, když byl 23. srpna 1893 na návrh dr. Veltrubského zvolen čestným měšťanem a byla mu provolána třikrát sláva. Tím se Petr Pavel Hilbert stal oficiálně jedním z velikánů města Louny. Zařadil se tak mezi spisovatele Vrchlického, Biebla, architekta Kamila Hilberta, svého syna, či malíře Sýkoru.

Aby toto vše nevyznělo jen jako neutuchající chvalozpěv na osobu starosty Hilberta, musím zde zmínit i jeho stinné stránky. Jak se říká, nikdo není dokonalý, a pro Hilberta to platí taktéž. Již ve své době býval často osočován z korupčního jednání, především pak v oblasti obecních zakázek. Nejmarkantnější případ se dá nalézt při výběrovém řízení na projekt lounské reálky, kterého se účastnil jeho syn Kamil Hilbert. Ten v konkurzu skončil druhý. I tak ale školní komise v čele se starostovým přítelem Valentinem Stopkou rozhodla, že realizovat se bude právě projekt jeho syna, který posléze dostal zakázku na výstavbu mnoha domů v Poděbradově ulici hned vedle nové reálky. Neprůhledné bylo také přiznávání darů od města různým spolkům. Například v zápisech ze schůzí sadařského spolku, jehož byl Hilbert sám členem, je několikrát do roka zmíněn dar od „slavné obce lounské“, v zápisech městské rady o nich ale není jediná zmínka. Celkem zajímavá je i Hilbertova „sňatková politika“. Určitě ne náhodou si jedna jeho dcera vzala za manžela ředitele rolnického akciového cukrovaru Františka Hrušku a druhá, ani ne měsíc po jeho příjezdu do Loun, Otokara Purkyněho, vnuka slavného českého fyziologa a nového ředitele obecní nemocnice. Ať už tomu bylo jakkoliv, výsledky Hilbertových činů byly pro obec vždy pozitivní. Nelze tedy pochybovat o upřímné snaze Hilberta o prospěch města.

Petr Pavel Hilbert se nebál realizovat smělé plány, přece jen však přecenal ekonomickou základnu města. Postupem času obec zatížil značnými dluhy, plynoucími především z umořování dluhů vzniklých při realizaci železničního uzlu a urbanizaci města. To mu také nakonec zlomilo vaz.

JUDr. Petr Pavel Hilbert

Pramen: SOkA Louny, sbírka fotografií

Unaven napjatou atmosférou ve městě a útočnou politikou převážně sociálních stran a možná i proto, že na počátku roku zemřel jeho dlouholetý přítel a politický „spolubojovník“ Jan Hainc, podal 1. května 1899 demisi. Městská rada se jej pokusila ještě přemluvit k setrvání ve funkci, on však byl již rozhodnut. A tak 10. května 1899 mu bylo na zasedání městského zastupitelstva veřejně poděkováno za jeho obrovský přínos městu a byla přijata jeho rezignace. Myslím, že text poděkování přesně charakterizuje, jak moc mu byli lounští občané vděční a zavázaní: „Zastupitelstvo královského města Loun, ku volbě nového starosty shromážděné, běře s hlubokým politováním na vědomí rezignaci dlouholetého a vždy milého starosty pana Judr. P.P. Hilberta a vyslovuje mu jménem svým jakož i jménem veškerého uznalého občanstva tohoto staroslavného města za jeho otcovskou péči, obětavost, záslužnou, neúnavnou a nezištnou činnost, sloužící vždy jen ku prospěchu a povznesení města své plné uznání a hluboce procítěné díky“⁴². Na té samé schůzi pak městská rada rozhodla o přejmenování Radniční ulice na Hilbertovu. Hilbert sice odešel z úřadu starosty, svého křesla v zastupitelstvu se však nevzdal. Nadále se můžeme setkávat s jeho zasahováním do lounské historie, ze všeho nejvíce ve stavebních podnicích. Například hned v roce 1900

⁴² SOkA Louny, fond 1, Archiv města Louny, sign. A 144, Obecní schůze 1897-1900, str. 120.

viditelně zasahuje do plánování nové rakovnicko-lounské tratě, kterou se mu po delším rokování také povede prosadit.

Dne 10. prosince 1904 se ale vzdal i svého křesla v městské radě a o dva roky na to umírá ve svém domě na náměstí.

3.3.3 Hilbert a spolkový život v Lounech

Petr Pavel Hilbert jako mladočech a veliký „národovec“ byl od počátku svého pobytu v Lounech velikým zastáncem a přítelem idejí různých spolkových organizací. Některé podporoval finančně, jiné zase politicky. S nástupem do funkce starosty mohl tuto pomoc samozřejmě ještě více zesilovat. Zároveň byl sám členem mnoha spolků.

V době Hilbertova příjezdu do Loun zde existovaly de facto pouze jen dva spolky a těmi byly c. k. Výsadní sbor ostrostřelců a 1. května 1867 založený lounský Sokol v čele s Wunšem, Drtinou, Svobodou a Haincem. Sokol, jak jsem již výše psal se stal hlavním nositelem národních idejí v Lounech.

Hilbert se nestačil v Lounech ani pořádně ohřát a již 26. října 1868, tedy měsíc poté co se nastěhoval do Loun, zakládá společně s Janem Haincem a Valentinem Stopkou Občanskou besedu. Její činnost však měla v oné bouřlivé době krátkého trvání a byla obnovena opět až v roce 1876. Od té doby až do 90. let se však stala hlavním tahounem kulturního života v Lounech. Byl to totiž spolek převážně zábavní. Pořádal plesy, hudební vystoupení, přednášky a divadelní vystoupení. Byl také hlavním organizátorem Velké národní slavnosti v Lounech. Předsedou Občanské besedy se stal Valentin Stopka a ve výboru byli krom zmiňovaného Hilberta a Haince také Vidmann nebo Frotzel. Je nutné zmínit, že tento spolek sloužil především k potřebám lounských vyšších vrstev a jeho vliv na lounské měšťanstvo proto pomalu končí v polovině 90. let po založení Řemeslnicko-dělnické besedy, která lépe uspokojovala aktuální potřeby obyvatelstva.

Poté co se stal Hilbert městským radním, začal agitovat za vznik i dalších spolků, především pak za Sbor dobrovolných hasičů a Sadašský spolek. Hilbert pocházel z Plzně a pobýval také nějaký čas v Praze, kde byly tyto spolky již samozřejmou součástí veřejného života. S výrazným podílem Sokola se v roce 1872 podařilo založit Sbor dobrovolných hasičů a 5. listopadu 1874 byl Hilbert společně s Bedřichem Wágnerem a Antonínem Merzem zvolen do komise, která měla za úkol vypracovat plán na vznik tzv. „Spolku dobrovolného pro zkrášlování města a vřkoli“, později v roce 1878 byli do komise přizváni ještě Antonín Vidman a Valentin Stopka. Z neznámého důvodu ale došlo k založení spolku až v roce 1885.

Dalším Hilbertovým „dítětem“ byl Muzejní spolek založený 29. září 1889. Sám se stal jeho předsedou, za tajemníka byl zvolen Jan Hainc a za pokladníka Josef Šroubek. Dalšími členy spolku byli například Vidman, Scheberle či Pfeifer. Účelem tohoto spolku bylo shromažďování starožitností jakéhokoliv charakteru, které by vypovídaly o historii města, jejich vykupování a předání muzeu. V praxi to vypadalo tak, že kdokoliv měl nějakou starožitnost na prodej, kontaktoval Hilberta či Haince a ti pak věc odkoupili z financí spolku. Pokud se však jednalo o dražší kus, na jehož vykoupení neměl spolek dostatek finančních prostředků, obrátil se Hilbert na městskou radu a s jejím souhlasem byly použity peníze města.

Samozřejmě i bez Hilbertova přičinění vznikaly během 70. a 80. let i další spolky. Za zmínku stojí určitě učitelská jednota Budeč, Veslařský a bruslařský klub, akademický spolek Říp či Spolek dam, kterému předsedala manželka starosty Frotzela.

Vrcholem pro všechna lounská sdružení a spolky byla první Národní slavnost v Lounech, akce do té doby nevídaná. Konala se 8. července 1888 v části nového parku zvané „Trávník“ a hlavními pořadateli byli Valentin Stopka za Občanskou besedu, Petr P. Hilbert za městskou radu a Antonín Vidman za okresní zastupitelstvo. Tato akce posloužila jako prezentace všech lounských spolků, jejich činnosti a dovedností, ale především zde šlo o peněžitou sbírku ve prospěch Ústřední matice školské a na tělocvičnu Sokola. Slavnost začala triumfálním pochodem skrze město až do Trávníku, kterého se zúčastnili členové spolků ve svých krojích, dresech či uniformách. Samotný park se pak změnil v jedno veliké výstaviště plné stanů s pivem, vínem a lahůdkami. Tato slavnost nakonec přilákala na 4000 diváků.

4. ZÁVĚR

Sadařský spolek Louny vznikl v roce 1885 na popud tehdejšího starosty Petra Pavla Hilberta. Ten přišel s myšlenkou založení spolku již v sedmdesátých letech 19. století, ale až v roce 1885 získal pro tuto myšlenku dostatek vlivných lidí. Ve výboru tohoto spolku se pak sešli významné politické elity města. Předsedou spolku se stal uznávaný okresní hejtman Alois Landfrass.

Sadařský spolek měl od počátku problémy s malou členskou základnou. To mělo za následek, že členské příspěvky nedosahovaly výše potřebné k uskutečňování větších projektů. Mezi ty patřily především sadové úpravy v „Trávníku“ a vysazování lesu na Mělcích. K dosažení dostatečného finančního krytí pomohl právě velký vliv členů výboru. Těm se podařilo získat mnohé jiné organizace za čestné členy sadařského spolku. Tyto spolky pravidelně platily „členské“ příspěvky, které byly několikanásobně vyšší než ty od jednotlivých osob. Spolek dále využíval vliv svých členů na radnici a ve výboru městské spořitelny a tím získával nemalé finanční dary.

V období první republiky však spolek svůj politický vliv ztratil, což vedlo v logickém důsledku i ke ztenčení jeho příjmů. Koncem třicátých let pak docházelo k úbytku jeho členů. Sadařský spolek totiž nebyl organizací, která by v dané atmosféře strachu z německého vpádu posilovala národní cítění a hrdost.

Princip fungování spolku, to jest obětování osobního volného času ve prospěch zkrášlování města, nenašel již po druhé světové válce své uplatnění. Občané města měli v té době spoustu starostí a potřeba osazovat městské ulice a parky novými dřevinami mezi ně nepatřila.

Vznik Sadařského spolku v roce 1885 byl, stejně jako vznik mnoha jiných spolků logickým vyústěním snahy občanské společnosti o seberealizaci ve svém městě. Občanské vrstvy vznikly ze středních vrstev společnosti, proces jejich konstituování se rozběhl po revoluci v roce 1848 a zavedení ústavnosti v 60. letech 19. století. Právě od této doby mohl teoreticky dosáhnout účasti na politické moci kdokoliv ze střední vrstvy obyvatelstva. Přesně tak se tomu dělo i v Lounech. Bohatí statkáře začali během šedesátých let střídat na radnici právě členové těchto občanských vrstev. Byla to totiž právě samospráva, která poskytla prostor pro uplatnění těchto skupin lidí, které až do té doby stály mimo politické dění ve městě. Tito lidé se stali tzv. lokálními politickými elitami. Aby se jimi ale stali, museli nejprve získat úctu a respekt širokých vrstev obyvatelstva, to jest voličů. Lidé, jako Matěj

Valtera, majitel cukrovaru v Lounech, získávali prestiž svým majetkem, mecenášstvím, ale hlavně tím, že dávali lidem práci. Avšak jádro občanských vrstev, právníci, menší živnostníci či úředníci, museli získat úctu obyvatelstva jiným způsobem. Jedním z nich bylo právě členství ve spolcích.

Typický příklad této praxe najdeme v osobě Petra Pavla Hilberta. Ten přišel do Loun v roce 1868. Předcházela ho sice dobrá pověst, ale i tak byl pro lounské voliče prakticky neznámou osobou. Avšak rok po svém příchodu v roce 1869 byl již zvolen do městského zastupitelstva. Umožnilo mu to právě členství v Občanské besedě, jejímž byl spoluzakladatelem. Díky tomu se seznámil s důležitými členy občanských vrstev, které Občanská beseda sdružovala, a jejich hlasy mu již pomohly ke zvolení do městského zastupitelstva. Pro Hilberta to však tímto neskončilo. Dále podporoval spolkovou činnost na Lounsku, v zastupitelstvu hájil například zájmy Sokola, inicioval vznik Spolku dobrovolných hasičů. Tím se dostával do povědomí širších vrstev obyvatelstva, což nakonec vedlo až k jeho zvolení za starostu města Loun. V této funkci poté založil Sadařský a Muzejní spolek. Nadále také zůstal členem všech těchto spolků. Hilbert a jeho mladočeští přátelé (Vidman, Hainc, Stopka atd.), taktéž členové výše zmiňovaných organizací, získali díky svým aktivitám takovou podporu obyvatel města, že jejich pozice v radě byla prakticky 20 let neotřesitelná. A právě díky tomu se mohlo vedení města pouštět do radikálních projektů, které z Loun udělaly moderní okresní město.

Konec těmto praktikám přinesl závěr 19. století, kdy v Lounech enormně zesílilo dělnické hnutí. Nově vzniklé dělnické spolky (podobným způsobem jako v případě členů občanských vrstev v osmdesátých letech 19. století), pomohly svým zástupcům do městského zastupitelstva a tato nová opozice okamžitě oslabil Hilbertovu kliku na radnici.

Definitivní konec propojení spolkového života s politikou znamenal vznik Československé republiky a s ním spojená změna volebního systému. Zatímco v letech před válkou si voliči vybírali mezi jmény, v prvních obecních volbách po vzniku samostatného československého státu se již volilo spíše podle politických stran. Hlavní devizou nově zvolených politiků již většinou nebyla jejich osobní kvalita, ale příslušnost k té či oné politické straně.

Na závěr bych chtěl ještě zmínit, že všechny plochy, které byly spolkem osazovány, existují do dnešní doby, ale jejich stav není bohužel všude uspokojivý. Les na Mělcích je zpustlý a cesty v parcích jsou neudržované. Jedinou výjimkou jsou Masarykovy sady (dříve Hilbertovy), do kterých město v posledních letech investovalo. Stálo by tedy za úvahu, zda by nám a našemu městu takováto intenzivní spolková činnost nepřinesla i v dnešní době užitek.

5. PRAMENY A LITERATURA

Prameny :

- SokA Louny, fond 58, Sadařský spolek Louny 1885-1948, karton č.1,
 - Inv.č.1, Jednací protokol 1885-1921.
 - Inv.č.2, Jednací protokol 1921-1946.
 - Inv.č.1, Stanovy sadařského spolku lounského.
 - Korespondence 1902-1946.
- SOkA Louny, fond 1, Archiv města Louny,
 - sign. A 142, Obecní schůze 1874-1887.
 - sign. A 143, Obecní schůze 1887-1893.
 - sign. A 144, Obecní schůze 1893-1886.
 - sign. A 145, Obecní schůze 1897-1900.
 - sign. CH 6, Kronika Jana Haince 1850-1889.
- SOkA Louny, týdeník Lučan 1883-1900.

Literatura :

- Kolektiv autorů, Louny, Louny 2005.
- F.Štědrý, Dějiny města Loun, Louny 1930.
- K.Linhart a kol., Monografie města Loun a okresu Lounského, Louny 1937.
- K. Linhart, Almanach Spořitelny města Loun 1863-1933, Louny 1933.
- K. Linhart, Almanach města Loun a výstavy, Louny 1931.
- Katalog a památník Všeobecné krajinské výstavy severočeské v Lounech, Louny 1931.
- B. Husáková, Louny, diplomová práce Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1999.
- Německý spolkový život v Čechách 1848-1938 / Das deutsche Vereinswesen in Böhmen 1848-1938, katalog výstavy, Ústí nad Labem 1994.
- E. Kruppa, Das Vereinswesen der Prager Vorstadt Smichov 1850-1875, München 1992
- J. Matyáš, Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2003
- M. Lašťovka, Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990, Praha 1998

6. RESUMÉ

Tato práce se zabývá historií Sadařského spolku lounského, jednoho z řady zájmových sdružení která vznikala v Lounech ve druhé polovině 19. století. Činnost Sadařského spolku, který vznikl v roce 1885 a skončil své působení rokem 1948, se skládala ze sadové úpravy městských ulic a vysazování parků v okolí města. Stejně zajímavá jako jeho činnost byla i členská základna tohoto spolku. Až do první světové války se totiž ve vedoucích pozicích ve spolku nacházeli lidé, kteří měli výrazný vliv na život města. Jednalo se o členy občanských vrstev. To jest právníky, lékárníky, úředníky, živnostníky atd. Tito lidé, i přes svůj původ dosáhli v druhé polovině 19. století účasti na politické moci a v menších městech jako jsou Louny ovládli veškeré vedoucí pozice městské správy.

Samotná práce je pak rozdělena do dvou hlavních kapitol. První pojednává o historii města Louny v letech 1848 – 1945. Zaměřuje se jak na urbanistické projekty ve městě, což byla především výstavba železniční sítě, stavba obecní nemocnice a reálky, tak i na kulturní a společenský život v obci. Popisuje také politické boje na radnici, především pak spory mezi mladočechy a staročechy. V celé této kapitole je pozornost zaměřena na místní politické elity, které měly spojitost se sadařským spolkem Louny.

Druhá kapitola pojednává již o samotném Sadařském spolku. Je koncipována jako chronologický sled událostí a činů jednotlivých členů. Kromě již zmiňovaného osazování ulic a parků obsahuje tato kapitola řadu zajímavých detailů, získaných podrobným studiem archivních materiálů. Jsou zde popisovány problémy spolku s vandaly, různými úřady, neposlušnými občany města či s neustálým nedostatkem členů a tím i finančních prostředků.

Podstatnou částí druhé kapitoly je oddíl, věnující se Petru Pavlu Hilbertovi. Tento muž byl nejen zakladatelem spolku, jeho předsedou a dlouholetým členem. Byl především starostou města Loun. Během svého takřka dvacetiletého působení v této funkci dokázal přetransformovat Louny z venkovského města v moderní a hospodářsky i kulturně bohaté okresní město.

ABSTRACT

This text deals with the history of one of many affinity groups originating in Louny in the second half of the 19th century - the Plantation Guild in Louny. The activity of the Plantation Guild in Louny (1885 – 1948) comprised setting of trees in the town streets and planting of parks in the neighbourhood of the town. Both the activity and the members of this guild are interesting. Till the beginning of the First World War there were many people, who had a considerable influence on the life in the town, in the guild. These people of middle class worked as lawyers, pharmacists, clerks, tradesmen etc. and despite their origin, they achieved participation on the political power and in such smaller towns as Louny these people gained all top positions in the corporation in the second half of the 19th century.

This text is divided into two main chapters. The first chapter deals with the history of the city of Louny in the years 1848 – 1945. It concentrates both on the urbanistic projects in the city (i.e. mainly the construction of the railway system, building of the hospital and realschule) and on the social life in the city. This text also describes the political contest within the corporation, above all the contest between two parties called mladočesi and staročesi. The first chapter focuses on the local politicians, who were connected with the Plantation Guild in Louny.

The second chapter deals with the Plantation Guild in Louny itself. It is composed of a chronological sequence of events and actions of the members of the guild. Apart from the above mentioned planting of streets and parks, this chapter contains many interesting details gained through archive materials research. Problems with vandals, various authorities, disobedient citizens or permanent lack of members and as a result of it want of money are described in this chapter.

The section devoted to Petr Pavel Hilbert comprises essential part of the second chapter. Hilbert was a founder, chairman and a long-time member of the guild. However, he was first of all the mayor of the city of Louny. During his almost 20 years long activity as the mayor of Louny, he achieved to reconstruct the city of Louny from the country city to the modern, economically and culturally highly developed county town